

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Johannes Mæhre Ytterdahl

Kristi Krigere

"En studie av hellige menn og heroiske krigere i Armenia og Mesopotamia som opphav til militærhelgenen, ca. 500-630 e.Kr."

Masteroppgave i Lektorutdanning i historie

Veileder: Leif Inge Ree Petersen

Trondheim, mai 2018

Johannes Mæhre Ytterdahl

Kristi Krigere

"En studie av hellige menn og heroiske krigere i Armenia og Mesopotamia som opphav til militærhelgenen, ca. 500-630 e.Kr."

Masteroppgave i Lektorutdanning i historie
Veileder: Leif Inge Ree Petersen
Trondheim, mai 2018

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

“...the martyr Demetrius who had put the enemy to flight together with an army of angels.”¹

Forord

Denne oppgaven symboliserer avslutningen av en lektorutdanning, et bevis på min kunnskap om historiefaget. Den har også fått meg til å innse hvor mye som gjenstår å lære, og hjulpet meg til å oppdage nye områder jeg ønsker å utdype min kunnskap om, selv etter et år med en så spesifikk studie vaker jeg ennå i overflaten. Historie slutter aldri å overraske og fascinere. Jeg vil gjerne takke min mor og stefar for at de har støttet meg på alle mulige vis gjennom utdanningen fra skolen og frem til i dag. Jeg vil takke min far for å ha skapt min interesse for historie i ung alder. Jeg vil takke min veileder for gode råd, ærlig kritikk og for å lytte til mine spørsmål og ideer. Jeg vil takke mine gode venner både fra NTNU og utenfor. Spesielt vil jeg takke Presidentgjengen for alle gode samtaler, diskusjoner, vitser og fester gjennom fem flotte år.

---

¹ Woods 1999

Innhold

Kapittel 1. Innledning	3
1.1 Problemstilling.....	3
1.2 Historiografi.....	5
1.2.1 Den hellige mann	5
1.2.2 Den Heroiske Krieger	9
1.2.3 Militærhelgenen	12
1.3 Primærkilder	13
1.4 Metode	16
Kapittel 2. Tidsavgrensning og Kontekst	19
2.1 Tidsavgrensning.....	19
2.2 Geopolitisk kontekst	20
2.3 Religiøs-ideologisk kontekst.....	20
2.4 Tilstanden i Armenia og Mesopotamia	21
2.5 Krigene fra 502 og utover	25
Kapittel 3. Empiri.....	27
3.1 Biskopens militarisering	27
3.1.1 Liebeschuetz, et annet perspektiv på bisperollen	32
3.2 Den Heroiske Krieger: Hedenske røtter, kristne idealer	33
3.2.1 Smbat Bagratuni, Armenias folkehelt	33
3.2.2 Mar Qardagh, den omvendte zoroastrieren	35
3.2.3 Fellestrekk, foreningen av kristendom og hedenske tradisjoner	37
3.2.3 Keiser Herakleios, en form for sakralisert krieger?	38
Kapittel 4. Amalgameringen	41
4.1 Militareringen av den hellige mann og Sakraliseringen av den heroiske krieger.....	41
4.1.1 Amalgameringens faser	43
4.1.2 Resultatet av amalgameringen	46
4.1.3 St. Demetrios av Thessalonika, et fjernt, men tydelig eksempel.	47
4.1.4 Samspillet Demetrios og Herakleios.....	48
Avslutning.....	49
Temaets relevans for et bredere historisk fagfelt	49
Didaktisk relevans.....	50
Oppsummering.....	51
Litteraturliste.....	52
Vedlegg	55
Fremmedordliste med definisjoner	55
Kart 1.	57
Kart 2.	58
Tabell 1.	59

Kapittel 1. Innledning

Denne oppgavens tese dreier seg om hvordan prosessen for utviklingen av amalgamerte figurer som St. Demetrios oppsto gjennom 500 og 600 tallet i Armenia og Mesopotamia. Det er i denne oppgaven tre sentrale arketyper, altså figurer som representerer helt typiske trekk for en figur, for eksempel krigeren som sterk og modig. Disse, og deres utvikling er utgangspunktet for hele oppgaven, den hellige mann, den heroiske kriger, og militærhelgenen. Innledningskapittelet presenterer de ulike arketyperne, samt litteraturen benyttet til forskningen. Arketyperne blir i innledningen kort introdusert, men vil videre i kapittel 1 defineres tydeligere og i detalj. Videre vil kapittelet også presentere den benyttede metoden for forskningen.

1.1 Problemstilling

I året 617 var Thessalonika, en viktig østromersk by i Hellas, under beleiring av hedenske barbarer. Kildene beskriver hvordan en helgen som har vært død i nesten tre århundrer hadde sluttet seg til dem. St. Demetrios, byens martyrer, kjempet med våpen i hånd sammen med sine medborgere og mente sine kristne, romerske brødre til strid. Hvordan hadde det kristne Østromerriket i 617 endt opp med en forestilling om at en hellig mann i kristendommen, en tro i utgangspunktet basert på nestekjærlighet og tilgivelse like naturlig slo inn skaller mens innbyggerne i byen ropte «Kyrie Eleison!» Herren miskunne deg?

Det er etablert at i starten av 500-tallet fantes det relativt separate roller vedrørende den hellige mann og den heroiske kriger. Den hellige mann fungerte ikke bare som en del av det spirituelle hierarkiet, men også som et mellomledd mellom samfunnet ellers og det guddommelige.² Heroiske krigere hadde sin egen rolle som sekulære figurer som representerte mot, ære og fysisk styrke. I løpet av første halvdel av 600-tallet oppsto forgjengeren til militærhelgenen, med St. Demetrios,³ og den sakraliserte, altså helliggjorte krigerfiguren. Der St. Demetrios representerer en militarisert hellig mann fungerer keiser Herakleios som sakralisert kriger da han knyttet seg selv til den bibelske Kong David. Gjennom å returnere Kristi Kors til Jerusalem fra perserne presenterte han seg også i et nærmest frelsende lys.

---

² Brown 1971: 96-97

³ Også andre tidlige skikkelser, se M White (2013)

Dette kan også knyttes til utviklingen av senere middelalderideologi rundt sakrale elementer ved kongen. Samtidig som krigere og helgener ble amalgamert, ble keiseren en sakralisert krigerskikkelse. Det er påfallende at disse figurene oppstår nærmest samtidig med hverandre, og deres felles opphav i arketyper i det *liminale* kulturområdet ved grensen skal belyses. Denne oppgaven vil analysere faktorer i Armenia og Mesopotamia gjennom 500- og 600-tallet, og forklare hvordan hellige menn og heroiske krigere har blitt amalgamert sammen. Hvordan denne prosessen skapte den nye skikkelsen, militærhelgenen, altså helgenfigurer, gjerne martyrer som ble representert som krigere. Oppgavens sentrale spørsmål blir altså: «Hvordan ble de to arketyperne amalgamert sammen til grunnlaget for militærhelgenen?»

Jeg vil definere en hellig mann, som en troende med en spesiell stilling innenfor religionen, eller som utmerker seg i dens prinsipper. Det kan være en prest, en biskop eller en martyr. En amalgamering, eller sammensmeltning må ha skjedd mellom de rollene man kunne forvente seg av fredelige tidligere kristne hellige menn. Med sakralisert krigerskikkelse menes en krigerskikkelse som har blitt tilegnet elementer av religiøse trekk som visjoner, anskaffelse av relikvier, eller å lide martyrdøden. Sakraliserte krigere behandles i denne oppgaven også som et viktig resultat av amalgameringen, men militærhelgenen er i fokus.

Denne oppgaven har som formål å studere, analysere, og konkludere rundt den utviklingen som må ha skjedd i perioden frem mot miraklene tilskrevet St. Demetrios og Herakleios' selvrepresentasjon. Oppgaven vil gå inn på den politiske og ideologiske konteksten rundt perioden, ved å se på grenseområdet mellom Perserriket og Østromerriket. Arketypernes overgang mot hverandre i en amalgamerende prosess har sitt utgangspunkt i disse liminale områdene der kultur og religion flyter over fysiske grenser. Oppgaven skal også trekke frem eksempler på arketyperne hellige menn og heroiske krigere. Videre skal den bruke narrativer som omhandler biskoper på 500-tallet tilknyttet grensebyer og krigerskikkelser hvis legender er nedskrevet på 600-tallet, alle fra grenseområdet. Trekk som blir presentert hos disse representantene vil benyttes til å poengtere hvordan disse to figurene i liminal kontekst fikk flere likhetstrekk, og til sist bidro til utviklingen av den nye figuren, militærhelgenen.

1.2 Historiografi

1.2.1 Den hellige mann

Som bakgrunn for den kristne hellige mann i senantikken, som er en av oppgavens hovedtemaer, bør vi først også nevne en forgjenger til denne arketypen. Flere slike kan nevnes, men her fokuseres det på den gresk-romerske polyteistiske hellige mann. Det var mange polyteistiske elementer i det østromerske og senantikke samfunnet generelt, og hellige menn som institusjon oppsto ikke i et vakuum. Den polyteistiske hellige mannen kunne ta mange skikkelser, og titler tilknyttet religion ble ofte delt ut som hederstitler mer enn et faktisk religiøst embete. Et eksempel er utnevnelsen av Julius Cæsar til Pontifex Maximus, øverste religiøse leder i Roma, selv da han ikke var en aktiv religiøs skikkelse. Polyteistiske hellige menn fungerte imidlertid også på vis som vi kan trekke likhetstrekk til de kristne ved.

Eksempler fra senantikkens polyteistiske hellige menns handlinger var å redde Athen fra et jordskjelv gjennom offer til Herakles, og å avbryte en tørke ved å mane frem regn.⁴ Dette er ikke så ulikt de dådene som tilskrives kristne hellige menn når de skal ha utført mirakler på vegne av Gud. Den største forskjellen mellom disse to figurenes utføring av mirakler, er hva de symboliserte. Selv om det i begge tilfeller er en demonstrasjon av den aktuelle Gud eller guders makt, ble kristne mirakler utført som en tjeneste til folket og ære til Gud,⁵ der polyteistiske hellige menn utførte mirakler med større tanker om å tjene seg selv og sine nærmeste.⁶ De polyteistiske hellige mennene i senantikken var også svært ofte utdannede velstående menn basert i byene og manglet da gjerne tilknytning til allmuen.⁷ Den hellige kristne mann i senantikken kunne i prinsippet komme fra alle slags samfunnslag, og bli martyrer, *stylitter* og munk.⁸

Romerriket ble uomtvistelig ratifisert til en kristen stat, med både Konstantins edikt, og forsøk på samling av kirken, samt Theodosius IIs arbeid for fjerning av polyteismen. Etter dette må vi omtale hellige menn i den kristne konteksten som er relevant for oppgaven. Også i polyteistisk tid hadde religiøse figurer hatt makt i det sekulære og militære, men med dette nye religiøse

---

⁴ Fowden 1982: 50

⁵ Slik ble det uansett ideelt presentert

⁶ Fowden 1982: 50

⁷ Fowden 1982: 33

⁸ Mange biskoper var munk før sin bispegjærning.

paradigmet ble den hellige mann en etablert kristen figur med primært spirituelt rolle i samfunnet.

Munker og biskoper var i senantikken sentrale figurer i samfunnet og var viktige for lærdom og autoritet. I øst så vel som i vest møtte de stor respekt i samfunnet. I primærkilder fra 500-600 tallet er det tydelig at det er kirkens menn som har stått for nedskrivningen av historie. Mirakler, straffedom, og belønning fra Gud blir beskrevet like alvorlig som detaljer om beleiring og slag. Den kristne realitet var prominent i senantikken verden. Denne oppgaven vil ta for seg biskopen som den best egnede representanten for den hellige mann, i det aktuelle området i sammenheng med militarisering. Dette betyr ikke at andre eksempler på hellige menn, som munk, ikke også fungerte i militære roller, men at disse ikke blir lagt fokus på.

Det moderne studiet av hellige menn har utviklet seg betraktelig fra kun religiøs leste og tolkede helgenliv, til et akademisk felt. Jeg vil nå kort presentere en rekke skikkelser som har vært sentrale i denne prosessen. Hippolyte Delehaye tok på tidlig 1900-tall en ny vinkling til studiet med et fokus på å rekonstruere helgenens liv gjennom liturgi og historisk litteratur, et mål om å presentere den historiske figuren til de hellige menn. Hans mer jordnære og sekulariserte tilnærming til studiet stilte Delahaye og andre i hans tankegang i dårlig lys hos Vatikanet, og mottok kritikk fra andre forskere. På 1960 og 1970-tallet vokste interessen for hagiografi, altså studiet av helgenliv, som et historisk verdifullt felt og ressurs for oversatte primærkilder.

Peter Brown kom inn i feltet som en viktig figur, særlig med sine artikler om den hellige mann og senantikken fra 1971. Brown ble sentral i å definere og avgrense både den hellige mann, og senantikken som periode.⁹ Brown tok utgangspunkt i den syriske hellige mann i sin anerkjente artikkel om den hellige manns funksjon i senantikken. Han differensierer fra eremittene i den egyptiske ørkenen, de første munkene. Brown skiller også fra menn som fungerte som lokale ledere og filantroper, den hellige mann er ifølge han ikke den samme som disse.¹⁰ Han beskriver hvordan den hellige mannen som mirakelmaker på vegne av den kristne Gud ofte ble presentert foran store folkemengder. Den hellige mann behøvde ikke å være en prest, munk, eller biskop, han kan beskrives som et sakralt «objekt» nesten sammenlignbar med en relikvie, bare synet av en hellig mann kunne fylle en kristen med ærefrykt.¹¹ Den hellige mannen erstattet behovet for polyteistiske orakler og templer, han var en lokal vismann folket kunne spørre til råds, samtidig

---

⁹ Efthymiadis 2011: 5

¹⁰ Brown 1971: 82-85

¹¹ Brown 1971: 96-97

som han representerte den sanne tro. Brown avslutter med å sammenligne den hellige mann mer med et svar på et gudshus, enn en person.¹²

Browns artikkel høstet i ettertiden stor anerkjennelse blant eksperter på fagfeltet, med en ny måte å skrive om hellige menn på. Brown har også møtt kritikk fra andre eksperter som Mark Vessey og Claudia Rapp. Hans distansering av den hellige mann fra kirkens autoritet og innflytelse blir særlig stilt spørsmål ved.¹³ Til tross for, eller potensielt på grunn av kritikk og selvkritikk av Browns artikkel har den forblitt stående som en sentral artikkel, som skapte debatt og paradigme innen studiet av senantikken hellige menn.

Vessey skrev en artikkel om endringen av skrivemetoden om hellige menn, og senantikken som bruker Brown som sluttunkt. Selv om den ikke er uten kritikk av Brown så understreker den også hans viktighet for fagfeltet og går til og med så langt som å hevde at Browns artikkel fra 1971 revolusjonerte det moderne synet på senantikken.¹⁴ Det er i utgangspunktet Browns syn på den hellige mann som benyttes i forhold til hva slags definisjon av begrepet som opereres med. Skjønt gitt tidsperiode og praktiske forhold til krig og administrasjon blir mitt fokus også mer rettet mot biskopens rolle og dens utvikling, heller enn Browns mer eremitt-rettete perspektiv.

Rapp har et mer biskop-rettet fokus på den hellige mann, som samsvarer mer med mitt eget studie av hellige menn som aktører også i det sekulære. I følge Rapp var biskopens rolle også sekulært ledende i tidlig kristen tid. Biskopen i senantikken beskrives av Rapp som utstyrt med både sekulært og geistlig ansvar, administrasjon var et ansvar som beskrives hos biskoper både før denne perioden, og midt inne i den.¹⁵ Rapp har i midlertid ikke et betydelig fokus på biskopen som militær figur, som er mest relevant for oppgaven.

Fokus på biskopens rolle kommer tydeligere frem hos Liebeschuetz, der biskopens utviklende militæransvar i perioden, samt tidligere presidents for biskoper i strid. Perspektivet som fremmes i hans bok «Decline and Fall of the Roman City» er viktig for oppgavens tema, men blir også satt spørsmål ved og kritisert senere.¹⁶

---

¹² Brown 1971: 98-100

¹³ Howe 1997: 641-642

¹⁴ Vessey 1997: 406

¹⁵ Rapp 2005: Kap 5.1

¹⁶ Se Kap 3.

I «The Decline and fall of the Roman City» av Liebeschuetz diskuteres senantikens bisperolle og hvordan den endret seg i perioden. Gjennom utvalgte eksempler har belyses og vektlegges de økende sekulære pliktene biskoper i grenseområdene i det sjette århundre ble tildelt eller frivillig påtok seg. Det skal understrekes at 500-tallet hverken var første gang biskoper ble tildelt verdslige ansvar, eller at dette var unikt for de aktuelle frontene. Keiser Konstantin hadde etter sin favorisering av kristendommen, erklært at biskopers dømmekraft var hellig og i enkelte tilfeller kunne overstyre en sekulær administrators avgjørelser.¹⁷ Mer tilknyttet biskopens militære evner og autoritet er det også relevant å trekke frem fra 400-tallet biskop Synesius' ledende rolle i forsvaret av sin by Ptolemais, eller biskop Appion av Syene som søkte om og fikk tilsendt en hær han skulle lede i kamp mot invaderende nomader.¹⁸ Disse var imidlertid ikke permanente løsninger, og bærer preg av at biskopen ble en nødløsning som lokal leder, heller enn en bevisst militarisering med permanent endring som mål.

På et punkt stiller jeg meg uenig med Liebeschuetz argument¹⁹ til utviklingen av grensebiskopen som militær leder i tillegg til sin spirituelle funksjon. Han betviler ikke at denne endringen skjedde i Mesopotamia i det aktuelle tidsrommet, han bruker eksempler anvendt i denne teksten, men han hevder at denne posisjonen ikke ble del av biskopens vanlige arbeidsoppgaver.²⁰ Brown, Rapp og Liebeschuetz har alle ulike tolkninger av den hellige manns rolle i senantikken som har bidratt til mitt eget, og hvordan jeg forstår den hellige manns rolle før perioden, og dens utvikling.

---

¹⁷ Liebeschuetz 2001: 142

¹⁸ Liebeschuetz 2001: 144

¹⁹ Se Kap. 3

²⁰ Liebeschuetz 2001: 149

1.2.2 Den Heroiske Krieger

I denne oppgaven er det primært heroiske krigere som fra det romersk-persiske grenseområdet som omtales, og ikke en beskrivelse av kriegerfigurer generelt. Den eksisterende greske helteskikkelsen vil også trekkes inn, med tanke på den greske kulturfæren som hadde bredt seg ut over det Østromerriket som de tidlige militærhelgenene utviklet seg i, og ideene om helter som alt fantes der. Blant før-kristne helter fra verker som Iliaden er det et stort antall heltefigurer som presenteres både annerledes, og delvis likt som de persiske heltene. De greske heltene var sterkt opptatte av ære, eller på gresk *kleos*.²¹ Dette begrepet kan også sammenlignes med det persiske og armenske æresbegrepet *farr*,²² også et begrep om ære brukt i sammenheng med helter. Skjønt, det bør vurderes hvorvidt heltelegender generelt har enkelte likhetstrekk, og at denne sammenligningen mellom transkaukasisk og gresk tradisjon først og fremst er for universal til å være en direkte kobling.

Heltens død var også sentral. Om den var ærefull ville helten huskes og dyrkes i evig tid.²³ Dette kan eksemplifiseres med Akilles, som fikk valget mellom et kort, ærerikt liv, og det lange ubemerkelsesverdige. At helten skulle huskes og dyrkes etter sin død i det før-kristne Hellas var svært direkte, med tanke på de etablerte heros-kultene som ble hyppig tilbedt i århundrer.²⁴ Disse kultene tilbød det som alt var krigere med hellige elementer ved seg med en ærefull død og store bragder i krig og kamp. Det er sannsynlig at den nyere militærhelgenen tok inspirasjon også fra denne typen. Nettopp valget mellom livet og æren overlevde også inn i kristen tid, særlig med tanke på martyrene. Både St. Demetrios og Mar Qardagh, begge helgener med krigerske trekk, led martyrdøden. Æren eller *kleos* ble skiftet ut for troen på Gud i de kristne heltefortellingene, men at alt, selv ens eget liv ble ofret for *kleos*, ære eller *Theos*, Gud var det sikreste tegnet på en *heros* eller en martyr.²⁵

Der den klassiske greske helten ble tilbedt som en guddom i ettertid som belønning for sitt ærerike liv og død²⁶ er det tydelig at martyren belønnes med helgenstatus og evig liv i himmelen. Aleksander den Store er kanskje den største av alle greske heltefigurer fra historisk tid. Aleksander kan knyttes til den klassiske greske helten, gjennom sitt påståtte slektskap med de greske polyteistiske gudene. Han innehar også trekk som en usikkerhet på sitt opphav, altså

---

²¹ Nagy 2013: 26

²² Gnoli 1999

²³ Nagy 2013: 26

²⁴ Nagy 2013: 29-31

²⁵ Nagy 2013: 71-73

²⁶ Nagy 2013: 33

påstanden om at hans far var Zevs, enormt geni og militær dyktighet og arroganse etter å ha utvist sine bragder. Et annet trekk man kan trekke mer i tvil når det gjelder Aleksander er heltens død grunnet forræderi.²⁷ Dette siste er forøvrig gjeldende i større grad for skikkelsen Mar Qardagh, som døde en voldelig martyrdød, som følge av å ha gått fra sin gamle zoroastriske gud, og blir også forrådt av sin egen familie da de tok livet av han.

Aleksander har også likhetstrekk med heltefigurer fra det mesopotamiske området. Selv var han en figur som også var et resultat av en egen amalgamering av vestlige og persiske kulturtrekk. Hans erobring og styre over det veldige akamenidske perserriket brakte med seg en rekke persiske trekk inn i hans egen karakter. En av legendene som omhandler Aleksander kan knyttes til et lignende tema, som deler av det sumerske Gilgamesh-eposet. Særlig måten den romantiserte heltefiguren Aleksander, slik som Gilgamesh søker etter en vei til evig liv, nesten oppnår det, men feiler uansett.²⁸ Aleksander kan altså beskrives som en heltefigur med innslag fra ulike sider av kulturelle og fysiske grenser. En slik figur kan også beskrives som *liminal*, altså fra grenseområdet. Det er nettopp slik liminalitet som også figurerer i dannelsen av de heroiske krigerne som ble amalgamert sammen fra polyteistisk opphav og kristen ideologi.

Et eksempel på en annen studie av slike liminale helter er Mobleys studie av bibelhelten Samson som *liminal helt*. Samson er en atypisk bibelheld, og det har blitt dratt flere paralleller til blant annet greske helter som Herakles, selv om disse ikke legges mye fokus på av Mobley.²⁹ Denne ideen om en semittisk Herakles,³⁰ kunne også vært verdt å fokusere på som bakgrunn for ideen om en amalgamert skikkelse, men Mobley fokuserer heller på likhetstrekk med mesopotamiske skikkelser hos Samson.³¹ Særlig skikkelsen «villmannen» som figurerer i mange myter, best symbolisert med Enkidu fra Gilgamesheposet.³² Samson presenteres ikke bare som liminal i forbindelse med geografisk påvirkning fra andre områder enn det bibelske Israel, men også i henhold til hans natur som helt. I likhet med de figurene som presenteres i denne oppgaven hadde også han en amalgamert rolle.

Samsons to tilhørigheter er den klassiske balansen mellom by og natur, mann og dyr der han fungerer som eksempel på begge to, og samspillet mellom dem.³³ Slik fungerer også

---

²⁷ Anderson 2012: 82

²⁸ Anderson 2012: 83-87

²⁹ Mobley 2006: 5

³⁰ Mobley 2006: 7

³¹ Mobley 2006: 7-12, 36

³² Mobley 2006: 36, 47

³³ Mobley 2006: 109-110

liminaliteten for de amalgamerte figurene denne oppgaven fokuserer på, kriger og hellig mann. I tillegg til sin direkte plassering i grenseområdene fysisk sett, har også rollene de innehar trekk fra begge sider av grensen som tidligere var tydelig mellom hellige menn og heroiske krigere. Amalgameringen foregikk fordi begge figurere ble presset mot, og etter hvert også over hverandres grenser.

Flere av trekkene som er klassiske for arketypen heroisk kriger har i denne konteksten utgangspunkt i persisk heltetradisjon. I tillegg, gitt gresk-romersk påvirkning på grenseområdet, og bakgrunnen de tidligere liminale heltefigurene utgjør for hovedfigurene i oppgaven har også de tidligere nevnte skikkelsene blitt inkludert. Figurene Mar Qardagh og Smbat Bagratuni vil brukes til å belyse arketypen i de aktuelle liminale kulturområdene Armenia og Mesopotamia. Begge skikkelsene omtales som atleter, svært begavede krigere, jegere, og med enorm fysisk styrke. Dette var klassisk for heltesagn i den persiske kulturfæren, også i provinsene som Armenia, særlig blant adelen.³⁴

Ytterligere trekk hos krigerskikkelsene, som evner med buen, som jeger og polospiller³⁵ bygger på den persiske arven. Spesielt det mithraistiske aspektet ved zoroastriansimen ble adoptert i Armenia, og bueskytteren til hest på jakt, et mithraistisk motiv ble dominant i Armenia. Denne utviklingen er et godt eksempel på de persiske idealene med røtter i den sentralasiatiske steppen som ble fastsatt i det armenske idealet om en ærefull kriger eller leder. Slike idealer fungerte i tandem med religiøs spredning til at ikke bare disse fysiske attributtene, men også et prinsipp om guddommelig ære, *farr* ble sentralt for konger og senere figurer som Smbat Bagratuni som holdes som rettferdige og lojale.³⁶ Dette er kjennetegn som vil beskrives i ytterligere detalj i henhold til armenske kristne helter senere i prosjektet, med denne generelle kulturelle overgangen satt ut i praksis selv mange århundrer senere. Adelsmenn fra den persiske grensen som i Mesopotamia og Armenia, men også ellers ble påvirket av disse tradisjonene og lignende idealer vokste frem, slik som de to krigerne som skal presenteres nærmere senere i teksten.³⁷

På samme måte som kun å se en hellig mann i den kristne verden var spirituelt i seg selv var også det å se en av de klassiske persiske krigerne en mektig opplevelse: Et inntrykk av noen som var større enn seg selv, fysisk, men også i heltemot og ære.³⁸ I Armenia hadde den tidligere

---

³⁴ Walker 2006: 121-122, 126, Thomson & Howard-Johnston 1999: 14-31

³⁵ Walker 2006: 122

³⁶ Pourshariati 2008: 388-391

³⁷ Walker 2006: 122

³⁸ Walker 2006: 126-127

gjeldende zoroastriske/mithraistiske doktrinen påvirket kulturen, en faktor som forble gjeldende også i kristen tid. Disse tradisjonene stammer fra lenge før kristendommen og ble adoptert inn som en viktig del av disse kristne heltenes narrativ. Lojalitet overfor kongen og vilje til å tjene er også et viktig element. Både Mar Qardagh og Smbat fikk administrasjonstillinger og stiftet vennskap med sine konger. Den heroiske krigerens arketyperiske trekk innebar altså å være fysisk imponerende, en god atlet, kriger og en lojal undersått.

1.2.3 Militærhelgenen

Militærhelgenen som etablert arketype blir generelt datert senere enn perioden denne oppgaven fokuserer på. St. Demetrios beskrives av Monica White som en av de viktigste forgjengerne til militærhelgenen i bysantinsk og rus' kristendom i middelalderen.³⁹ I midlertid har det blitt gjort lite forskning på hvordan St. Demetrios og andre forløpere oppsto som militarisererte hellige menn. Denne oppgaven vil fokusere på hvordan faktorene som påvirket de to arketyperne hellig mann og heroisk kriger i grenseområdet i perioden ca 500-630, og hevder at elementer av amalgameringsprosessene for disse to arketyperne bidro til opprinnelsen til figurer som St. Demetrios.

Leif Inge Ree Petersen understreker at den hellige mannen også hadde en rolle som en aktiv militærskikkelse som ble involvert i krig direkte, men også gjennom relikvier og ikoner. Videre beskriver han også at den hellige mannens rolle i krig ble faset ut i samsvar med fremveksten til denne nye figuren.⁴⁰ Den militarisererte hellige mannen er naturligvis en god kristen som kjemper mot urett og hedninger. Vi ser spor av dette i blant annet Smbat og Mar Qardagh som begge gikk til militær strid mot zoroastriere og polyteister.

Keiserens rolle som et bilde på en amalgamert skikkelse tas opp med fokus på keiser Herakleios. Keiseren som seirende kriger som kom tilbake fra perserkrigen i øst presenteres av McCormick i «Eternal Victory», med fokus på holdte triumfer for å feire romernes, men også keiserens egne militære bragder. Et større fokus på keiserens doble rolle med elementer fra både hellig og profant finnes i «Emperor and Priest» av Dagron. Dagron presenterer perspektiv på Herakleios ved måten han knyttet seg selv og sitt dynasti til det hellige.⁴¹ Ytterligere bemerkes Herakleios'

---

³⁹ White 2013: 13-21

⁴⁰ Petersen: 2015

⁴¹ Dagron 2003: 76-77

knytninger til hellige personer og gjenstander både av Susan S. Alexanders artikkel om «Davidplatene» og Peter Sarris' «Empires of Faith», som viser til hvordan Herakleios selv ble en samspillende skikkelse med tidlige militærhelgener. Både Sarris og Alexander blir omtalt senere.

1.3 Primærkilder

Samtlige av de anvendte primærkildene er oversatte tekster til engelsk. Det hadde vært optimalt å kunne benytte seg av ordrette versjoner av tekstene, for å på best mulig vis forstå alternative meninger. Dessverre behersker jeg ikke hverken gammelarmensk eller syriansk. Gitt at potensielle alternative tolkninger ofte refereres til i fotnotene eller egne kommentarvolum i disse kildene. Og at oppgaven undersøker lange utviklingslinjer mellom perioder gjør ikke dette at de oversatte kildene mangler så mye validitet og relevans at de ikke kan benyttes. Hvordan biskoper og krigere presenteres blir dermed farget av hvordan oversetter har valgt å ordlegge seg. Jeg blir også tvunget til å gjøre antagelser ut i fra hvordan hendelser omtales i forhold til om det gis særskilt fokus i teksten. Til tross for utfordringer knyttet til oversatt materiale har det vært mulig å stadfeste trekk ved den hellige mann og heroiske krigerens utvikling.

Pseudo-Josva Stylittens⁴²krønike gir en svært verdifull innføring i biskopers handlinger i ett av oppgavens geografiske fokus, Mesopotamia, i begynnelsen av perioden. Trolig er krøniken skrevet relativt kort tid etter den anastasiske krig i 506.⁴³ Dette gjør den til den eldste av primærkildene som benyttes i oppgaven. Ps-Josva fungerer som en av de fremste kildene til den anastasiske krig.⁴⁴ Krøniken inkluderer et detaljrikt og dekkende narrativ fra krigen, og hendelsene rundt den i Mesopotamia, og til dels i Armenia. Den tar også for seg hendelser og viser perspektiver med en klar religiøs tematikk, og refererer til hellige menns handlinger. I tillegg til nedtegnelser om krigens forløp, er boken også en god kilde til biskop Bar-Hadads handlinger i krigen, og hvordan han i sin gjerning som hellig mann påvirket krig og krigshandlinger. Krøniken fungerer også som en oversikt over krigen 502-506 fra en primærkildes perspektiv, og viser gjennom denne blant annet Bar-Hadads rolle i strategisk kontekst som en naturlig del av beleiringen, og bidrar dermed til muligheten for å etablere en

---

⁴² Grunnen til det tillagte Pseudo er usikkerheten rundt hvorvidt de aktuelle tekstene som er tilskrevet han faktisk ble forfattet av Josva. Pseudo heretter forkortet til Ps.

⁴³ Trombley & Watt 2000: xxviii

⁴⁴ 502-506

status quo for biskoper i krig i starten av perioden. Ps-Josva er både tematisk og kronologisk med tanke på når den er skrevet startpunktet for oppgavens tema. Ps-Josva er utgangspunktet for bisperollen i startfasen av oppgaven, og på starten av utviklingen av bisperollen.

Der Ps-Josva presenterer starten på biskopens utvikling, går Ps-Zakarias videre inn i den, både med tanke på detaljer rundt biskopers handlinger og evner i krigføring, men også med et innblikk i senere utvikling av biskopens rolle senere på 500-tallet.

Ps-Zakarias' krønike utfyller særlig enkelthendelser i den anastasiske krigen som ikke dekkes like godt hos Ps-Josva, og inneholder også en detaljert krønike som strekker seg fra Theodosius II og kirkemøtet ved Kalkedon helt inn i Justinians tid. Krøniken er trolig skrevet i 568/9, altså etter den faktiske Zakarias' død, men er basert på hans egne verker. Ps-Zakarias har fokus på kirken og staten i krig, og dermed beskriver krøniken også hvordan kirken og dens menn var figurer i krigføringen. For eksempel er beleiringen av Amida under den anastasiske krig detaljert beskrevet, med fokus på hellige menn som Biskop Johannes av Amida med sine visjoner for fremtiden og hvordan disse handlet i sin gjerning som kirkens menn i krig.

Ps-Zakarias har også fokus på kirkelige endringer og konflikter ellers i Østromerriket som ikke er prosjektets hovedtema, men kan benyttes til å sammenligne og kontrastere i forhold til grenseområdene. Blant annet inneholder flere av de senere bøkene flere brev og debatter blant biskoper i riket. Videre fortsetter han lenger inn på 500-tallet i sitt narrativ enn Ps-Josva. Utdrag fra perioden om krig og strategiske revurderinger og endringer bidrar ytterligere til å belyse biskopens økende militære posisjon i perioden.

Den heroiske kriger presenteres med to perspektiv fra den andre enden av tverrsnittet. Med armensk perspektiv på sent 500 og tidlig 600-tall, gir den et inntrykk i hvordan en heroisk kriger ble presentert med eksempelet Smbat Bagratuni. Den primærkilden som benyttes med armensk perspektiv er «The Armenian History attributed to Sebeos». Sebeos' krønike er en verdifull kilde fra en kristen armener som levde i slutten av perioden denne oppgaven omhandler. Sebeos' krønike er vanskeligere å datere konkret, men den kan ikke være eldre enn 660, som er det siste året som omtales.⁴⁵ Sebeos' armenske tilhørighet og kristne tro, sammen med innflytelse fra tradisjonell persisk heltediktning har påvirket han til å skrive en nærmest legendarisk⁴⁶ biografi om Smbat Bagratuni som kjempet for fienden. Det er biografien av Smbat som først og fremst benyttes i prosjektet som en heltefortelling om en heroisk kriger fra

---

⁴⁵ Thomson & Howard-Johnston 1999: xxxviii

⁴⁶ I ordets direkte forstand, som en legende/myte

grenseområdet, samt informasjon som bidrar til kontekst rundt Smbats handlinger. Fremstillingen av Smbat som tradisjonell heltefigur med kristne undertoner er hovedgrunnen til at Sebeos' krønike er så sentral for oppgaven. Sebeos er valgt ut som en sentral kilde til dette forskningsprosjektet da krøniken er skrevet i relativ samtid med hendelsene som beskrives, samt i et beslektet miljø i henhold til religiøse og kulturelle endringsprosesser. Videre skriver også Sebeos med et armensk perspektiv, fra Armenia, denne geografiske og kulturelle nærheten bidrar til valget av kilden.

Der Sebeos fungerer som kilde til det armenske perspektivet på krigere, er legenden om Mar Qardagh utvalgt som et eksempel på heroiske krigere med religiøst preg fra Mesopotamias 600-tall. Legendene om Mar Qardagh er tilgjengelig i en oversatt versjon av Walker. Boken inneholder ikke bare narrativet om den persiske helgenen, men også analyserende tekster som setter legenden inn i en mesopotamisk kristen kontekst. Legendene omtaler en helgen fra 300-tallet, men denne versjonen er trolig skrevet mellom 600 og 630.⁴⁷ Disse kommentarene sammen med legenden i seg selv har bidratt i stor del til min hypotese om koblingen mellom de persiske heltetrekkene og deres innflytelse på helgenfortellinger og lignende epos om krigere fra 500 og 600-tallet.

Jeg tar altså utgangspunkt i legenden slik den står alene, og det jeg kan lese ut av den i sammenheng med mine forkunnskaper om området og periodens religiøse og geopolitiske tilstand, så vel som refleksjoner som gjøres rundt forfatterens egne tanker og kommentarer til legenden. Kommentarene bidrar også til et fundament omkring hva en heroisk kriger er fra et persisk, og dermed også til en viss grad armensk/mesopotamisk perspektiv, i senantikken.

Slik fungerer kilden som en primærkilde til en martyrlegende med klare persiske heltetrekk. Legendene bidrar videre til en understreking av spredningen av visse typer idealer til Mesopotamia, inkludert kristne legender. I tillegg til dette underbygger Walkers kommentarer, med basis også i andre forskeres tekster, mitt utgangspunkt om den eksisterende kulturutvekslingen i relasjon til heltediktningen og dens forhold til martyrfortellinger.

En mulig kritikk av kildematerialet vedrørende den heroiske kriger er faktumet at historiene om Smbat og Mar Qardagh ikke ligger langt fra hverandre i kronologisk forstand med tanke på når de ble skrevet. Smbat presenteres som en klassisk heltefigur uten mye fokus på hans religiøse tilhørighet, men måten han presenteres på er et eksempel på sakraliseringen av krigere som

---

⁴⁷ Walker 2006: 246

viser seg i et senere stadium i legenden om Mar Qardagh. Tekstene understreker at denne utviklingen ikke nødvendigvis skjedde samtidig i alle områder, men at det er en prosess som også resulterer i militærhelgenen er tydelig. Der biskopens utvikling er relativt lineær, er heltens mer flytende. Slik får vi situasjonen der Smbat og Mar Qardagh presenteres relativt ulikt i samme periode. Smbat er ikke en helgen, men fremstilles likevel som en hengiven kristen med spirituelle evner. Mar Qardagh er en helgen, og hans spirituelle natur og kobling til Gud er naturlig nok mer understreket enn i Smbats tilfelle. Smbat kobles også til Gud til tross for at han er en kriger først og fremst, som vitner om en amalgamert rolle, og Mar Qardagh har også krigerske trekk med seg inn i helgenlivet. Dermed har det blitt valgt å se de to tekstene som både et bilde på utviklingen av hvordan en krigerskikkelse kunne bli presentert med hellige evner, fra kristelig kriger til helgen, så vel som de ulike måtene en kriger kunne presenteres sakralisert.

Dermed må jeg videre basere meg på teorien om at disse figurene, sammen med andre kulturtrekk, ble veletablerte i grenseområdene og solidifisert også i den nye kulturen. Videre må det poengteres at heltefiguren ble kristnet med mange av sine attributter intakte heller enn å bli forkastet til fordel for noe nytt. Der studiet av den hellige mann går fremover kronologisk sett med kontinuerlig hjelp fra primærkildene går forskningen på den heroiske krigers røtter baklengs. Gjennom sekundærkilder som omtaler persiske heltetyper og andre kilder som stadfester den kulturelle flyten over grensene vil prosjektet stadfeste kristen påvirkning av persiske helteidealer som ledd i utviklingen av militærhelgenen.

1.4 Metode

Å finne utviklingstrekk i biskopers rolle er et undersøkende arbeid der jeg som forsker må finne beviser på at rollen forandres over tid. Anomalier der en biskop blir en de facto leder for en hær eller en by er ikke det samme som en kontinuerlig utvikling i en militarisert retning. Heroiske krigere har sjeldent blitt dokumentert i like relativ nærhet både historisk og geografisk, men ofte presenteres de i langt senere nedskrevne legender. Dette gjelder særlig Mar Qardagh. Spesielt for krigerens rolle, men også biskopens, blir undersøkelsen basert på hvordan skikkelsene presenteres av kilder fra den aktuelle tidsavgrensningen heller enn hva man kan definitivt si om de aktuelle figurene.

Dette differensierer metoden for hvordan de to viktigste arketyperne blir forsket på, til en viss grad kan biskopens utvikling dateres ut fra historiske kilder som Ps-Josva og Ps-Zakarias. Angående den heroiske kriger er studien via primærkilder en del annerledes. Basert på to biografier, den ene en martyrlegende, ser man ikke på samme måte en utviklende rolle over tid og flere skikkelser. Studiet av den heroiske krigers utvikling baserer seg i dette tilfellet på å identifisere en rekke attributter som er viktige for krigeren og som også kan knyttes til annet kildemateriale. Å identifisere disse attributtene, og hvordan de har blitt endret eller fått nye deler tillagt i de to heltebiografiene er første del av studiet av utviklingen.

Det er ikke like enkelt som i tilfellet biskopen å sette relativt håndfaste tidsrom på utviklingen av krigeren, særlig det tidlige stadiet representert med Smbat Bagratuni. Tilskrivning av sakrale elementer i slike sammenhenger har antakeligvis blitt gjort over en lang periode. Sakraliseringen av krigeren, selv om man begrenser seg til en kristen kontekst, er for lang til å kunne fullstendig kartlegges.

Konklusjonen av oppgaven kan gi inntrykk av at det oppfattes som om en amalgamerende prosess,⁴⁸ som foregikk omtrent samtidig kronologisk. Selv om «sluttproduktene», altså sakraliserte krigere som Herakleios og militærhelgener som St. Demetrios ble sentrale omtrent samtidig, har ikke utviklingen dithen foregått utelukkende i den perioden oppgaven dekker, og heller ikke nødvendigvis samtidig. Store og viktige deler av prosessen mot «sluttproduktene» fra begge arketypernes vinkler skjedde imidlertid nettopp i perioden ca 500-630. Eksemplene er tydeligst vedrørende den hellige mann representert med biskopens økende militære ansvar i samspill med krigene fra 502, men også med helgenlegenden om Mar Qardagh som presenterer en figur med tydelige kristne og krigerske trekk.

De to områdene Mesopotamia og Armenia velges ut som hovedområde for oppgaven av flere årsaker, alle med rot i regionenes liminale natur. Politisk var begge områdene delt mellom de to storrikene hele perioden gjennom. Fordelingen var ikke nødvendigvis jevn, men heller ikke hadde ett rike fullstendig kontroll over en hel region med unntak av okkupasjon under krigføring. Grensen vekslet frem og tilbake avhengig av avtaler som ble gjort, og dette førte til at undersåtter kunne få endret tilhørighet gjennom generasjonene. Kulturell identitet i grenseområdet var dermed også naturligvis ikke avgjort ved opprettelsen av en grense. På hver side av grensen bodde armenere, syrere, jøder og andre folkegrupper som ikke ble drastisk forandret med nye grenser. Enda viktigere for oppgavens natur er den påvirkningen disse

---

⁴⁸ Sakraliseringen av krigeren og militariseringen av den hellige mann

fleksible grensene hadde på kulturene i området. Persisk og romersk kultur fikk begge innvirkning på grenseområdenes eksisterende kulturer. Også med tanke på religion er grenseområdene interessante. Slik som med kultur drev også religiøse tolkninger, trosretninger og hele religioner over grensene. Begge regionene var primært kristne i perioden denne oppgaven tar for seg, men med egne særtrekk. Særlig armensk kristendom utviklet seg i en egenartet retning, og Armenia var også påvirket av zoroastrianisme både direkte og indirekte. Områdene er altså grenseområder på flere måter, og er dermed opplagte fokusområder for en studie av amalgamerte skikkelsers opprinnelse.

Altså begynner arbeidet med biskoper med primærkildene der vi kan se en utvikling gjennom disse i sin natur av et kronologisk historisk verk. Arbeidet med den heroiske kriger tar utgangspunkt i sekundærkildene og etablerte teorier om utviklingstrekk som kan bekreftes ved undersøkende gjennomlesning av primærkildene.

Kapittel 2. Tidsavgrensning og Kontekst

I kapittel 1 ble de tre sentrale arketyperne oppgaven omhandler etablert. Kapittel 2 skal ta utgangspunkt i konteksten arketyperne opererte i. Tidsperioden oppgaven begrenses til og hvor oppgaven finner sted geografisk får også fokus. Videre vil det legges vekt på den geopolitiske og religiøs-politiske situasjonen mellom Østromerriket og Perserriket, tilstanden i de utvalgte områdene og krigene som preger perioden oppgaven er satt i.

2.1 Tidsavgrensning

Denne undersøkelsen tar utgangspunkt i et tverrsnitt av perioden ca 500-630, med fokus på utvikling og endring av den hellige manns rolle i samsvar med den heroiske krigerskikkelsen. Ved å studere situasjonen i både begynnelsen og slutten av denne konfliktfylte perioden vil det kunne påpekes endringer som har foregått for rollene som hellig mann og heroisk kriger. Dette viser tydeligere forskjellene mer effektivt enn å gå detaljert inn i mellomperioden.

Jeg har valgt å avgrense fokuset ved undersøkelsen til de to ytterpunktene år 500 og 630 og forske med utgangspunkt i primærkildene og analyse fra sekundærkilder som tilleggsstoff. Skjønt, da oppgavens fokus primært vil være på de to århundreskiftene, vil eksempler fra perioden mellom også trekkes inn som eksempler på endring i den hellige manns og heroiske krigers roller mellom ytterpunktene.

Videre vil jeg ved enkelte anledninger der jeg har overveid det som nødvendig gå lenger tilbake i tid enn den anastasiske krig.⁴⁹ Dette er gjort først og fremst for å beskrive tilstander for enkelte folkegrupper, eller religiøse samfunn, eller for å understreke diplomatiske relasjoner mellom rikene. Utenom slike eksempler er majoriteten av oppgaven fokusert på hendelsene i den anastasiske krig så vel som følgene av den som presentert i kildene. Og skrifter fokusert på eller forfattet i samme tidsrom som hendelsene i og rundt den store perserkrigen.⁵⁰

---

⁴⁹ 502-506

⁵⁰ 603-628

2.2 Geopolitisk kontekst

I århundrene etter Vest-Romerriket kollapset i 476 forble riket i øst en relativt stabil og tidvis blomstrende stat, som i ettertiden har blitt omtalt som «Bysants». Jeg velger å omtale riket som Østromerriket i prosjektet. Riktignok hadde det vestlige riket alt gått til grunne før perioden som omtales, men tittelen «Bysants» er sterkt knyttet til middelalderriket, som mistet mye av romersk kultur og språk. I den perioden som dette prosjektet har blitt avgrenset til mener jeg at de østlige provinsene fortsatt bevarte mange av de essensielle romerske aspektene som et senat, latin som et delvis anvendt språk og flere titler innen administrasjon som hadde røtter i det gamle riket. Debatten vedrørende når riket mistet sine romerske aspekter vil ikke bli tatt opp i denne teksten, selv om enkelte hevder at den prosessen hadde sin oppstart i slutten av oppgavens avgrensede tidsperiode, under Herakleios.

Med det gamle Romerrikets mest urbaniserte og rikeste provinser innen sitt domene, fortsatte keiserdømmet styrt fra Konstantinopel å holde på makten. Selv om keiser Justinian satte mange ressurser inn på å gjenerobre områdene i vest, var den største trusselen alltid det rivaliserende Perserriket i øst. I Perserriket hadde det sasanidske dynastiet blitt dominerende. Persia ble gjennom sasanidene på mange vis sanne arvtagere til antikkens akamenidske rike.

De to rivaliserende maktene hadde utkjempet flere kriger, og andre mindre konflikter på hver sin side av ulike klientstater. Gjennom dette prosjektet skal grenseområdene Mesopotamia og Armenia omtales i hovedsak som hovedarenaer for konflikt, men også amalgamering mellom arketyperne oppgaven fokuserer på.

2.3 Religiøs-ideologisk kontekst

Hvert av rikene hadde også sin egen statsreligion de brukte for konsolidering og forening av riket, den romerske kristendommen, og den persiske zoroastrianismen. Romerne arbeidet aktivt med å spre kristendommen i denne perioden, og gamle institusjoner ble stengt på grunn av sin polyteistiske tro samtidig som ikke-kristne romere opplevde press både fra staten og samfunnet for å ta til seg kristendommen. Justinian avvirket for eksempel både akademiet i Athen og keiserkulten som hadde guddommeliggjort keiserne etter sin død som steg på veien mot et monoreligiøst rike.

Sasanidene var også annerledes enn sine forgjengere akamenidene i troen. Selv om de tidligere perserkongene også hadde praktisert en form for zoroastrianisme, hadde friheten innen kongedømmet vært stor når det kom til egen tro og kultur. Det persiske svaret på keiser «*shahanshah*» oversettes til «kongenes konge» og det var slik, som en konge over andre konger, den persiske kongen styrte. *Shahanshahen* styrte imidlertid ikke med en fullt så løs hånd som akamenidene hadde gjort. Under sasaniddynastiet ble zoroastrianismen innført i ikke-persiske områder av riket, tidvis også med tvang, stikk i strid med akamenidenes frihetsholdninger. En effektiv, og kanskje også viktig strategi i en verden som var langt mer fokusert på organiserte religioner som en forenende faktor enn fortidens mer regionale religioner.

2.4 Tilstanden i Armenia og Mesopotamia

Kristendommen hadde helt siden religionens opprinnelse eksistert og blomstret i deler av Perserriket på lik linje som hos romerne. Og likt sine rivaler i vest hadde også perserne behandlet sine kristne undersåtter som en potensiell fiende. Særlig etter Konstantin og hans etterfølgere offisielt konverterte til kristendommen ble de kristne i Armenia og Mesopotamia sett på som en trussel, siden keiseren i Konstantinopel erklærte seg som alle kristnes hersker.⁵¹

Under *shahanshah* Yazdegerd I på det tidlige 400-tallet, ble relasjonene med minoritetsreligionene kristendom og jødedom i Perserriket bedret på bekostning av forholdet til enkelte i det zoroastriske presteskapet. I denne perioden ble den første nestorianske synoden holdt. Dette bidro utvilsomt til de relativt vennlige forholdene mellom Perserriket og Romerriket som vedvarte frem til 502.⁵²

Etter Yazdegerd Is død fulgte en periode med uroligheter for de kristne, som ble utsatt for nye forfølgelser, og ytterligere problemer i Armenia. Armenias adel hadde ved sasanidisk hjelp fått avsatt sin konge, og som følge av dette ble landet ett *marzbanat* med en persisk utnevnt *marzban*. Som følge av dette ble det utgitt et edikt om at Armenia skulle re-konverteres til zoroastrianismen, og dette førte til opprør i 449-451.⁵³ Religiøs ustabilitet i Armenia forble en utfordring, og påtvungen zoroastrisk innflytelse over Armenia bidro også til det armenske opprøret som i 572 startet den kaukasiske krig.⁵⁴ Et tydelig symbol på hvor gode relasjonene

---

⁵¹ Daryaee 2009: 21

⁵² Daryaee 2009: 22

⁵³ Daryaee 2009: 24

⁵⁴ Greatrex & Lieu 2002: 137-142

mellom de to rikene var i perioden er at romerne ikke kom sine medkristne til utsetning mens opprøret var pågående, noe som kunne ha resultert i gjenvinning av transkaukasisk territorium.

På samme måte angrep heller ikke perserne romerne når de var opptatte med å takle invasjonene ledet av hunerne på 440-tallet.⁵⁵ Det er for øvrig interessant å notere seg at det under konflikten var armenske adelsmenn, eller *naxarar*, på begge sider av konflikten. *Naxararene* hadde en militarisert subkultur basert på evner i krig.⁵⁶ Et eksempel på dette som tas opp senere er Smbat Bagratuni som sloss for Persia, men som av Sebeos, en armener som satte romerne i positivt lys males som en legendarisk heltefigur. Dette reflekterer hvordan zoroastrianismen, og dermed sannsynligvis også persiske kulturfenomener eksisterte i Armenia. Særlig blant *naxararene* fortsatt over 100 år etter landets konvertering til kristendom, med mindre man går ut fra at disse hadde konvertert til zoroastrianismen rett etter ediktet, ikke en umulighet, men usannsynlig.

Armenerne tapte opprøret mot perserne i 449-451, men konflikten satte sine spor som en merkehendelse for kristne armener i ettertiden da de husket kampen mot religiøs undertrykkelse.⁵⁷ Armenske historikere som beskrev opprøret i ettertid har unnlatt å vektlegge armenerne som deltok i opprøret til fordel for zoroastrianismen. I nyere tid har dette aspektet fått mer oppmerksomhet. For eksempel har Nina Garosian poengterer at dette fungerte som en fanesak, der kristne armener sto imot persiske zoroastriere som de ikke lenger aksepterte som herrefolk etter en slik udåd.⁵⁸ Skrevet av kristne har disse blitt dysset ned, potensielt for å fremme armensk religiøs enhet mot perserne⁵⁹ som en del av perspektivet på et kristent Armenia.⁶⁰

Naxararene besto av en rekke adelsfamilier som styrte sine respektive områder, og konkurrerte om den armenske kongetittelen før den ble avvirket.⁶¹ Begrepet i seg selv er uten tvil av persisk opphav, og på begge språkene benyttes samme ord for å indikere adelsstatus.⁶² *Naxararsystemet* sto sterkt i Armenia over lang tid også etter kristningen. I strid med kirkekonsilet i 325 ble religiøse stillinger som patriark overført arvelig i tråd med de eksisterende tradisjonene.⁶³ Dette er et utmerket eksempel på hvordan grenseområdet Armenia ble påvirket av både persisk og

---

⁵⁵ Howard-Johnston 1995: 163

⁵⁶ Howard-Johnston 1995: 178

⁵⁷ Daryae 2009: 23-24

⁵⁸ Smith 2003: 68-69

⁵⁹ Og senere de muslimske araberne

⁶⁰ Pourshariati 2008: 391-392

⁶¹ Garosian 2009

⁶² Thomson & Howard-Johnston 1999: 325

⁶³ Garosian 2009

romersk kultur, og endte opp med en kultur bestående delvis av amalgamerte fenomener som dette.

At *Naxararsystemet* var persisk av opprinnelse⁶⁴ kommer også klart frem ved at etter perserne trakk seg ut av Armenia opphørte systemet nesten fullstendig.⁶⁵ Dette systemet er interessant for oppgaven også fordi en av hovedfigurene i kapittel 3, Smbat Bagratuni, var en del av denne klassen. Smbat tilhører da en klasse med sterkt zoroastrisk inspirerte trekk og fungerer som en krigerfigur, samtidig som hans tro er kristen, uansett hvorvidt flere av hans eksplisitt kristne handlinger sannsynligvis er overdrevne. At han og mange av hans landsmenn, sannsynligvis også den herakliske familien, fungerte i et system så tett knyttet til persisk kultur er verdt å bemerke seg. Rollen Smbat Bagratuni har som heltefigur er altså ikke kun basert i de klassiske legendene om heltefigurer, som stammer fra før-kristen oldtid og den klassiske antikken, men også fra nyere samfunnslag basert på en persisk zoroastrisk kultur også påvirket hvordan han som militær leder utførte sine plikter, og fraterniserte med *shahanshahen*. Det før-kristne opphavet til heltefiguren er både eldgammelt og kontemporært med Smbats levetid.

Naxararsystemet utviklet seg til å bli noe særarmensk til tross for sin persiske opprinnelse, og deler av det forble forankret i idealer om ære, militære ferdigheter og familie. Det er også verdt å bemerke seg at det er sannsynlig at et lignende adelssystem eksisterte i det faktiske Persia, og dermed påvirket Mar Qardaghs oppvekst som adelsmann der. Idealene om krigerens rolle og ære spilte utvilsomt en stor rolle også for persiske adelsfamilier, dermed hadde Smbat og Mar Qardagh trolig lignende kultursfærer rundt seg. Dette støtter opp under hvordan vi kan se en utvikling for den sakraliserte krigeren her; fra Smbats mindre tilknytning til kristendommen; til Mar Qardaghs martyrdom og til sist til Herakleios' presentasjon som en sakralisert kriger og keiser som komplimenterende motstykke til den tidlige militærhelgenen.

Også Mesopotamias kristne ble forfulgt i perioden etter Yazdegerd I, og dette bidro til flere martyrfortellinger som den om Mar Qardagh. De alvorligste forfølgelsene later til å ha dødd ut etter hvert som sasanidene fikk bekreftet at den romerske keiserens selverklærte autoritet over alle kristne ikke bidro til desertering fra Perserrikets rekker.⁶⁶ Opprettelsen av embetet *eran*

---

⁶⁴ Skjønt det utvilsomt også fikk sine særtrekk fra Armensk kultur.

⁶⁵ Thomson & Howard-Johnston 1999: 325

⁶⁶ Daryaei 2009: 55

catholikos, den øverste leder for de persiske kristne som var en tjener av *shahanshahen*, bidro også til å bedre integrere kristne inn i riket.⁶⁷

Armenia var etter de tidligere nevnte opptøyene og videre konsolidering blant adelen sterkt kristent, skjønt med sin egen apostoliske kirke som skilte seg i doktrine fra kalkedonsk romersk kristendom. Perserne prøvde gjentatte ganger også senere å konvertere armenerne i *Persarmenia* til sin zoroastriske tro.

Zoroastrianismen ble praktisert i en viss form i Armenia, både før og etter kristningen. Med perserne som fremste innflytelseskraft og suverenitet ble Armenia trolig zoroastrisk alt i akamenidisk tid, og forble slik frem til konverteringen av Tridates i 301. Til tross for denne kategoriseringen av det før-kristne Armenia som en zoroastrisk stat er det ikke korrekt å anta at det var en vedvarende ortodoks zoroastrianisme etter persisk modell som ble praktisert der. Det er trolig at armenerne dyrket guddommen *Mithra* vel så mye som *Ahura Mazda*,⁶⁸ noe som kan ha bidratt til persisk kulturoverføring til Armenia.⁶⁹ Forsøk på å (re-)konvertere området til zoroastrianismen etter kristendommen fikk fotfeste ble ikke tatt vel imot blant mange armener. For eksempel nevnes det at flammetempler i Kaukasus ble ødelagt av keiser Herakleios på 600-tallet.⁷⁰ Slik religiøs maktutøvelse førte til opprør, alliansebrudd og endring av side flere ganger som ytterligere kompliserte Armenias forhold til begge de store rikene, samt bidro til kriger mellom dem.

I Mesopotamia var de fleste innbyggerne kristne. Dette betydde forøvrig ikke at det var fullstendig samsvar mellom de kristne i denne delen av riket og den keiserlig støttede trosretningen. Da keiseren og hans hoff la sin støtte til kalkedonsk kristendom, var det ennå mange som fulgte monofysittisme og nestorianisme, retninger ansett som kjetterske av konsilet i Kalkedon.⁷¹ Dermed eksisterte det spenning mellom lokalbefolkningen og det romerske styret som ble utnyttet av perserne ved at de støttet ikke-kalkedonske biskoper og prester, særlig under deres egen okkupasjon av området i den store perserkrigen.⁷² Jøder og andre mindre trosretninger spilte også en rolle i forhold til krigene som ble utkjempet i grenseområdet. Jødene som det var mange av i Mesopotamia, ble i stor grad behandlet langt bedre av perserne enn romerne. Dette vennskapet mellom Østromerrikets fiende og jødene, som alt var en gruppe

---

⁶⁷ Daryaee 2009: 24, 77-78

⁶⁸ Zoroastrianismens hovedgud

⁶⁹ Pourshariati 2008:387-88

⁷⁰ Thomson & Howard-Johnston 1999: 81

⁷¹ 449-451

⁷² Liebeschuetz 2001: 259

mange kristne mislikte, kan ha bidratt til antisemittiske holdninger som de vi ser i beretningene om Bar-Hadads dåder under beleiringen av Tella-(Constantina).

I Mesopotamia lå store viktige byer som Edessa, og regionen inneholdt også viktige deler av grensen mellom Østromerriket og Perserriket. To viktige byer kan understrekes, Jerusalem og Ktesifon. Jerusalem lå riktignok ikke rett ved grensen, men en fiendtlig hær som den persiske måtte gjennom Mesopotamia for å kunne hærta den kristne verdens spirituelle senter slik som under den store perserkrigen. Ktesifon var persernes hovedstad og dermed også svært viktig. Plasseringen av byer i regionen og disses strategiske verdi medførte at i hver krig og konflikt mellom de to rikene ble de utsatt for beleiringer og slag. I tillegg gitt den religiøse forskjellen mellom rikene, ble også biskoper og andre hellige menn gitt roller i krigstid. Eksempler er Bar-Hadad og Johannes av Tella-(Constantina).

2.5 Krigene fra 502 og utover

En relativt lang periode med fred mellom de to rikene ble avbrutt i 502 da Kavad I invaderte romersk Armenia og startet den anastasiske krig. Denne krigen startet en bølge med fem kriger:

- den anastasiske krig (502-506)
- Justinians første perserkrig (525-532)
- Justinians andre perserkrig (540-562)
- den kaukasiske krig (572-591)
- den store perserkrigen (603-628)

Den anastasiske krig startet som en temmelig liten og ubetydelig stridighet, men førte til den største ansamlingen av soldater i østromersk senantikk, på over 40.000 mann.⁷³ I tillegg til dette ble den en katalysator for krigene som fortsatte frem til det islamske kalifatets invasjon i 633 som ødela ett av rikene, og sterkt svekket det andre. Religion spilte en stor rolle i det drøye århundret denne oppgaven tar for seg. Med tanke på dette er det relevant at oppgaven har fokus på den hellige manns rolle i krig og hvordan den relateres til den heroiske kriger i de to ytterpunktene. Krigene var fokusert på grenseområder i Armenia og Mesopotamia og hellige menns rolle blir ofte beskrevet i detalj av kildene.

---

⁷³ Greatrex & Lieu 2002: 68

Kapittel 3. Empiri

I kapittel 2 ble konteksten for oppgaven gjort rede for. Grunnlaget for valg av område og tidsperiode ble lagt frem og argumentert for. Mesopotamia og Armenia i perioden 500-630 var et kulturelt, religiøst og politisk grenseområde. I kapittel 3 trekkes sentrale figurer fra grenseområdene innenfor de presenterte arketyperne frem. Korte innføringer i deres liv og gjerning vil bli gitt og deretter drøftet med fokus på hvordan de fremstår. Amalgameringsprosessen fra ulike perspektiv vektlegges gjennom kapitlet.

3.1 Biskopens militarisering

Biskopens gjerning var i senantikken som i dag sterkt knyttet til samfunnets spirituelle liv, som religiøs leder for et større geografisk område og overhode for bispedømmets prester. Senantikkens biskoper hadde også en rolle i forhold til det rent administrative, for eksempel skulle biskopen sørge for veier, broer, akvedukter og annen infrastruktur. Biskopen skulle også holde byen med forsyninger som ved og korn, samt ha ansvar for å inspisere og planlegge for vedlikehold av offentlige bygg og lignende.⁷⁴ Biskopens rolle i krigføring var som oftest forbeholdt å være moralsk støttende, beskytte folket i sin by, forhandle og verne om byens helligdommer.⁷⁵ Et eksempel på stridende biskoper fra vestlig kristenhet er den frankiske krigerbiskopen Tilpin, som selv ledet hærstyrker, men i Østromerriket hadde dette vært svært uvanlig. Biskopens utvikling fra passiv moralsk og spirituell støttespiller til aktiv kriger kan vi se via eksempler fra perioden ca 500 til ca 600.

Det er viktig å understreke at jeg i dette prosjektet ikke har som ambisjon å vise utviklingen av biskopens rolle som helhet i kristenheten eller for den del innen hele Østromerriket. Oppgaven forholder seg utelukkende til biskoper som tjente sin gjerning i grenseområdene Armenia og Mesopotamia. Prosjektets primærkilder har blitt begrenset til kilder som har dette området som fokus og beskriver biskopene der og deres gjerning med plikter. Disse kildene benyttes til å påvise endring i biskopens natur i henhold til ansvar, plikter og handlinger i relasjon til krigføring og andre militære aktiviteter.

---

⁷⁴ Trombley & Watt 2000: xlviii

⁷⁵ Trombley & Watt 2000: xlix-l

Johannes, biskop av Amida, var en hellig mann som rett før den anastasiske krig blir implisitt tilskrevet viktighet i krigen til tross for at han døde før den startet i hans virkeby. Ifølge Ps-Zakarias mottok Johannes et budskap fra engelen Gabriel i et syn. Han fikk en åpenbaring om katastrofale hendelser som skulle komme, om fienden, pest og arabere. Johannes var respektert for sin kyskhets og ære. Han skal ha holdt på mange elementer av sitt tidligere liv som munk, også inn i sin nye tilværelse som biskop. Etter å ha sett disse fremtidsvisjonene brukte han sine gjenværende dager til å oppfordre til å dele mat med sine medborgere for å hindre å bygge opp store forsyningslager fienden eventuelt kunne dra nytte av.⁷⁶

Denne tidlige representasjonen av den hellige mann, og hans rolle tilknyttet krig og krigføring er forholdsvis liten sammenlignet med senere eksempler. Biskopens syn samsvarer svært godt med det som kom siden av katastrofale hendelser, og viser i alle fall biskopens autoritet til å uttale seg i militære sammenhenger. Gjengivelsene av Johannes' visjoner kan ikke beskrives som en direkte del av utviklingen av den militariserede hellige mann. For en slik påstand mener jeg hans rolle er for vag og lite aktiv i strategiske affærer. Det oppgaven derimot argumenterer for, er at Johannes markerer et utgangspunkt for ytterligere og langt tydeligere militarisering av biskopen i grenseområdet.

Et utmerket eksempel på en hellig mann i krigføring fra den anastasiske krig er biskop Bar-Hadad av Tella-(Constantina),⁷⁷ en by i Mesopotamia. Noe senere i middelalderen var det slett ikke uvanlig at biskoper ledet egne hærer i slag og personlig gikk i krig, særlig i Vest-Europa. Pseudo-Josva beskriver hvordan «Den velsignede» biskopen Bar-Hadad vandret mellom mennene som forsvarte byen. Han kom med oppmuntringer til soldatene, gikk i forbønn for dem og drysset vievann over dem. Bar-Hadad skal også ha gitt nattverd til soldatene på bymuren mens de beskyttet den mot angrep. Han skal også ha spredt vievann utover bymuren, en symbolsk handling for å gi muren den samme guddommelige beskyttelsen som soldatene fikk. Det beskrives også at Bar-Hadad forlot bymuren for å snakke med Kavad ansikt til ansikt. Samtalene skal ha ført til at Kavad innså at han ikke kunne ta byen og forlot beleiringen.⁷⁸ I tillegg til å være oppmuntrende og en stor hjelp på forsvarernes moral, tjente det også et praktisk formål: Soldatene ville ikke hverken med eller uten tillatelse trenge å forlate sin post for å

---

⁷⁶ Greatrex (Red.) 2011: 236-237

⁷⁷ Tella var det syrianske navnet, Constantina det romerske.

⁷⁸ Trombley & Watt 2000: 74

oppsøke åndelige tjenester. Kristi representant i byen kom selv opp på murene for å stå sammen med dem i kampen mot hedningene.

Bar-Hadad fremstår da først og fremst som en spirituell leder og oppmuntrende faktor i krigføringen. Dette har han til felles med Johannes av Amida. Bar-Hadad var en rettskaffen og god biskop, som ikke gjemte seg unna i krisetid for å redde sitt eget skinn, men omfavnet sin rolle som et guds sendebud og viktig moralsk ankerpunkt for de mange tusen kristne soldater og sivile i Tella-(Constantina).

Til en viss grad er han også av strategisk betydning. Moralen for en hær er av enorm betydning i krigføring av alle slag, og gitt konteksten rundt beleiringen av Tella-(Constantina) er det sannsynlig at mang en romersk soldat var nervøs, om ikke livredd under beleiringen. Kong Kavad hadde på dette tidspunktet i krigen alt erobret Theodosiopolis, hovedstad i provinsen Armenia Minor, og byen Amida. At Bar-Hadad i motsetning til sin kollega Johannes var i live under beleiringen av byen er naturligvis viktig, med tanke på at han deltok i sin bys forsvar mer aktivt. Det er uansett en utvikling av en større rolle som tilskrives en hellig mann i militære sammenhenger. Det er vanskelig å slå fast hvor Ps-Zakarias har fått tak i beretningen om synene og visjonene til biskop Johannes. Disse kan ha blitt oppjustert i samsvar med utviklingen av de militære pregene ved biskoper som Ps-Zakarias selv beskrev videreutviklingen av og dermed må ha sett til en viss grad i sin egen levetid.

En annen rolle vi kan se den hellige mannen Bar-Hadad har i denne krigen er hans tilgivelse, en kristen verdi som står sentralt i Jesu budskap. Ps-Josva hevder at jødene i byen planla forræderi, og å overgi byen til perserne.⁷⁹ Som hevn etter dette ble oppdaget oppsto det en omfattende og brutal forfølgelse av byens jøder.⁸⁰

De to som fikk beordret de arge innbyggerne til å stoppe massakren var den lokale *Comes* Leonitus, og Bar-Hadads ord.⁸¹ Sett fra dette eksempelet er Bar-Hadad også en figur som ikke bare representerer institusjonen og troen kristendom, men også en som følger Kristi eksempel og tilgir de som forråder han. Biskopens samarbeid med *comesen* understreker også båndene mellom den sekulære romerske autoriteten og kirken. Det er også verdt å bemerke at det er jødene som er forræderne, noe som er svært likt Bibelens beretning om hvordan Jesus ble forrådt.

---

⁷⁹ Trombley & Watt 2000: 72

⁸⁰ Trombley & Watt 2000: 73

⁸¹ Trombley & Watt 2000: 74

Det er kun i Ps-Josva av primærkildene vi hører omtale av dette planlagte forræderiet, så det er fullt forsvarlig å trekke i tvil hvordan hendelsene utspilte seg. Ps-Josva detaljerte beskrivelse av jødernes planer, hvordan de ble forfulgt og til sist tilgitt virker overbevisende i forhold til hendelsens rot i fakta, og det er uansett givende for dette forskningsfeltet. Det har allerede blitt påpekt at jødene generelt nøt større frihet og respekt blant sasanidene og at de dermed kan ha blitt assosiert videre med fienden. Dette beskrives særlig i forbindelse med jøder som bodde på den andre siden av grensen, i persisk Mesopotamia.⁸² Det kan forventes at en pliktoppfyllende prest utfører sine plikter i form av nattverd og leder i samfunnet, men også som en som tar sin tro alvorlig og tilgir selv sine fiender, noe som kan forsterke mennenes tro.

En ytterligere funksjon biskopen hadde i forbindelse med krigføring belyses kanskje best ved Thomas av Amida. Thomas hadde tatt over som biskop etter en lengere periode i Amida uten, da biskop Johannes hadde dødd like før beleiringen og den påfølgende okkupasjonen av perserhæren. Thomas ble gitt oppgaven å oppbygge den mindre byen Dara, om til en grensefestning, siden Dara falt inn under hands sogn. som falt innunder hans sogn.⁸³ Det var Thomas som hadde ideen og selv brakte den til keiser Anastasius som godkjente den og midler til å hyre inn arbeidere og ingeniører for å gjennomføre arbeidet.⁸⁴ Det er ikke urimelig å anta at man etter en så stor krise som beleiringen og okkupasjonen av Amida var i krise. At mangelen på resurser og ledere var så stor at keiseren gjerne ville gi biskopen et dobbelt ansvar er ikke sjokkerende. Ps-Zakarias beskriver at det på dette tidspunktet var en *dux*, altså en sekulær administrator i området, men han nevnes ikke i forbindelse med fortifikasjonsarbeidet i Dara.⁸⁵

Det var altså biskopen selv som fungerte som initiativtaker og leder for et strengt militært prosjekt. Thomas kan selv ha hatt en militær bakgrunn og det virker som om keiseren heller ville sette biskopen enn *duxen* til overhode for dette arbeidet. Thomas ble den som overtok ansvaret for militær administrasjon av Dara. Dette tydeliggjør at biskopens militære oppgaver fortsatte sin utvikling, fra visjoner og advarsler, til moralsk støtte og hjelp på bymuren og lengre til direkte militært ansvar. Riktignok var ikke å bygge en festning en stridssituasjon, men så avgjort en militær oppgave. Etter Dara var ferdigstilt som festningsby med navnet

---

⁸² Daryae, 2009: 55

⁸³ Greatrex (Red.) 2011: 247

⁸⁴ Greatrex (Red.) 2011: 247-48

⁸⁵ Greatrex (Red.) 2011: 248

Anastasiopolis ble stedet gitt sin egen biskop. Den første som ble utnevnt og salvet av Thomas var Eutykian, en erfaren forretningsmann som skulle samle inn almisser.⁸⁶

Denne nye biskopen oppnevnte en soldat fra Amida ved navn Johannes til prest.⁸⁷ Denne handlingen bemerkes ikke som noe uvanlig av Ps-Zakarias, så bindeledd mellom kirken og det militære hadde nok forekommet jevnlig i denne grenseregionen. En del av grunnlaget for dette kan selvsagt også være at Anastasiopolis skulle fungere som grenseby og forsvarsverk, og dermed i tillegg til en administrator og pengekyndig mann,⁸⁸ også kunne ha behov for en kriger i autoritetsstilling. Etter Eutykians død, ikke lenge etter han begynte sin gjerning, ble en soldat utpekt til bispestillingen, skjønt det bemerkes at denne soldaten også hadde talent for handel.⁸⁹ Med utgangspunkt i Dara/Anastasiopolis ser vi ett viktig steg videre for grensebiskopens utvikling. Ikke bare får biskopen ansvaret for å reise festningen, men får også administrasjonsoppdrag. Den påfølgende mannen i embetet er også av militær bakgrunn, en soldat. Rollen biskopen i dette området hadde var ikke lenger en ren spirituell, eller administrativ rolle.

Av dette ser vi at spesielt i grenseområdene blir biskopens funksjon dobbel, til og med trippel som ved dette siste eksempelet. Hans funksjon er også militær leder, enten om det er reising av forsvarsverk eller egne erfaringer som soldat. Biskopen er en administrator og handelsmann, og han er naturligvis en spirituell leder som skal representere Gud. Dette er et langt sprang for den hellige mann fra den klassiske eremitten Brown beskriver, så vel som de biskopene hvis brev er gjengitt hos Ps-Zakarias som primært tar for seg kun religiøse anliggende. Nødvendighet later til å ha skapt en hybridbiskop på grensen, et viktig bidrag til den videre amalgameringen.

Den hellige mann i denne sammenhengen har også, som Bar-Hadad, en dobbel betydning i krigen. Johannes er, som Bar-Hadad, fremstilt i primærkildene som en dydens mann som opprettholder sin kristne tro. Han fremstilles til og med i et nærmest profetisk lys hos Ps-Zakarias da han er i kontakt med en engel.⁹⁰ I tillegg til å være en spirituell leder som kommer med formaninger om å ha omsorg for sin neste og ha visjoner kommer også Johannes med strategiske poeng, som ikke å hamstre mat som fienden kan bruke.⁹¹ Alle biskopene som figurerer i denne oppgaven fungerte i starten av tidsavgrensingen. Jeg mener imidlertid at

---

⁸⁶ Greatrex (Red.) 2011: 250

⁸⁷ Greatrex (Red.) 2011: 250

⁸⁸ Som ikke var uvanlig også før perioden, som nevnt tidligere med referanse hos Ps-Josva

⁸⁹ Greatrex (Red.) 2011: 250-51

⁹⁰ Greatrex (Red.) 2011: 236-237

⁹¹ Greatrex (Red.) 2011: 236

militariseringen av rollen er blitt fremstilt tydelig, og at de påfølgende krigene som herjet i grenseområdet ikke minsket biskopens militære rolle, og at den påviste utviklingen gikk videre.

3.1.1 Liebeschuetz, et annet perspektiv på bisperollen

Liebeschuetzs argumenter vedrørende at biskopens rolle ikke ble permanent militarisert endrer ikke min egen teori nevneverdig. Jeg stiller meg uenig til at biskopens mer sekulære oppgaver ikke ble permanente deler av hans stilling i grenseområdene.⁹² Dette har jeg alt begrunnet⁹³ gjennom poeng jeg har vist til av den utviklende og endrede biskoprolle, men med fokus på grenseområdene. Det skal understrekes at Liebeschuetz ikke dedikerer like mye prioritering til Mesopotamia og Armenia, men heller går inn for å gi en generell oversikt over biskopens rolle i senantikken, og da særlig i bysamfunnet.

Med denne forskjellen i fokusområde gir det inntrykk av at Liebeschuetz med sin påstand heller omtaler biskopens rolle generelt i senantikken, og ikke i grenseområdet i særdeleshet. Liebeschuetz understreker også at til tross for at romersk *lov*⁹⁴ gir inntrykk for at disse oppgavene ble deler av biskopens faste oppgave var ikke dette tilfellet. Det er ikke romersk lov som har ligget til grunne for mine konklusjoner. Derimot det som beskrives av Ps-Zakarias angående utnevnelser av militært erfarne biskoper og ansvar av den natur tildelt biskoper i grenseområdet.⁹⁵

I kontrast til dette kan Liebeschuetz også ha ment helt konkret i forhold til grenseområdene, som han bruker som eksempel at disse endringene ikke forble der. Med dette vil jeg trekke frem de direkte referanser som nevnt tidligere i forhold til utviklingen av bisperollen, som er resultat av inngående studie av primærkildenes tekst og ordlegging i forhold til dette.

---

⁹² Liebeschuetz, 2003: 149

⁹³ Se Kap 1.

⁹⁴ Liebeschuetz 2003: 149

⁹⁵ Greatrex (Red.) 2011: 250

3.2 Den Heroiske Kriger: Hedenske røtter, kristne idealer

Krigeren som hellig mann er en mindre åpenbar kobling enn munk og biskop som i sin gjernings natur representerer Gud og tro. Da denne oppgaven tar for seg den hellige mann i krig er det verdt å sette seg inn i hvordan krigeren kan være hellig. Krigene som omtales i denne oppgaven er i konflikt med «hedninger» altså zoroastriske persere, hunere og *heptalitter* og dermed vil man kunne argumentere for at det å gå i kamp, eller også døden, for den kristne sak er en hellig handling. Krigerne i denne seksjonen hadde flere kulturelle trekk fra det persiske øst, og kan sammenlignes med de klassiske trekkene fra denne heltefiguren. Trekk fra den eldre polyteismen i den gresk-romerske kultursfæren er også identifiserbare.⁹⁶

Fra tidsavgrensningens siste del utmerker armenieren Smbat Bagratuni seg som en heroisk krigerskikkelse hvis bragder beskrives i detalj av den også armenske historikeren Sebeos. I tillegg fremheves helgenen Mar Qardagh, som riktignok levde på 300-tallet, men hans legende ble skrevet ned innenfor tidsavgrensningen. Og det er måten han presenteres på i ettertiden som både kriger og kristen som er relevant for oppgaven.

3.2.1 Smbat Bagratuni, Armenias folkehelt

Smbat Bagratuni var en kristen armensk adelsmann som opprinnelig tjenestegjorde i romersk Armenia. Etter Maurikios' deportering av armenske *naxarar*, gikk han sammen med en rekke andre over til Persarmenia, den zoroastriske fiendens domene.⁹⁷ Som konsekvens av skiftet av side, og oppfordringer til å gjøre det samme blant andre *naxarar* ble Smbat arrestert og sendt til *hippodromen* for å dø i kamp med ville dyr.⁹⁸ Smbats evne som kriger viste seg for første gang i denne konteksten da en bjørn, en okse og en løve alle ble beseiret av den ubevæpnede Smbat.⁹⁹ Deretter skal Smbat ifølge Sebeos ha blitt utnevnt til *tribun* og sendt til Afrika. Smbat fikk senere en ny stilling hos den persiske *shahanshahen* som *marzban*.¹⁰⁰ I dette embetet fungerte han også som kommandant for en rekke tropper, og etter et slag i Kaukasus fant han fliser av Kirsti Kors.¹⁰¹ Videre brukte Smbat sin innflytelse ved det persiske hoffet til å få

---

⁹⁶ Se Kap 1.2.

⁹⁷ Thomson & Howard-Johnston, 1999: 14-31, 176

⁹⁸ Thomson & Howard-Johnston, 1999: 38-39

⁹⁹ Thomson & Howard-Johnston, 1999: 39-40

¹⁰⁰ Thomson & Howard-Johnston, 1999: 43-44

¹⁰¹ Thomson & Howard-Johnston 1999: 46-47

gjenreist katedralen i Dvin.¹⁰² En eldre Smbat endte også opp i tvekamp med den huniske kongen av *Kush*. Etter Smbat vant over det som beskrives som en verdig motstander, ble fiendehæren sendt på flukt.¹⁰³ Smbat døde noe tid senere etter pensjonstilværelse ved det persiske hoffet.¹⁰⁴

Smbat Bagratuni fremstår hos Sebeos som en heroisk kriger. Hans bragder, om de så er overdrevne, er basert på hendelser som kan bekreftes av andre kilder, men Sebeos, som armener og kristen i en tid under islams okkupasjon, fremstiller Smbat i et fantastisk lys. Det at han fremstilles for retten av keiseren i Konstantinopel, men vinner over straffen i form av kamp med ville dyr. Keiseren tilgir Smbat, etter seieren i *hippodromen*, og i tillegg gir han en hederstittel og autoritet i Østromerriket viser til hans heroiske rolle.

Med tanke på prinsippet om *cæsaropapisme*, altså at keiseren sto over patriarken i det religiøse hierarkiet, er det også på sett og vis tilgivelse også fra Gud for å ha kjempet på «gal side». Smbat er ikke selv en del av det kirkelige hierarkiet, men særlig etter sin oppnevning som ikke bare hærfører, men også hersker over en del av Armenia knyttes han sterkere til troen. Kriegeren blir i Sebeos' historie om Smbat kirkens og kristendommens beskytter: Han som gjenreiser katedralen, og gjeninnsetter en *eran catholicos*. Slik gjør Sebeos Smbat, en heroisk kriger til en kriger på oppdrag for Gud og kirken, svært nært en hellig mann. Smbat som kristen er et relativt lite aspekt ved fortellingen slik den fremstilles av Sebeos selv.

Vi ser tydelige tegn på kristne elementer som innlemmes i narrativet, og til en viss grad at han med alderen får mer ansvar, og et større kristent fokus. For eksempel spiller ikke hans tro inn som noen stor faktor i den første fasen av legenden, da han først og fremst må kunne kalles en armensk patriot og kriger. Senere derimot med funnet av fragmentene av Kristi Kors, som også ble funnet ved hjelp av en fremtidsvisjon,¹⁰⁵ knyttes Smbat nærmere Gud og tro.

Han knyttes nærmere til kristendommen, og særlig til den armenske kirken gjennom sitt senere arbeid hos *shahanshahen* for å få bygget opp igjen katedralen i Dvin. Dette kan ses på både som at Smbat fremstår som kristen, men også, og kanskje vel så mye gitt Sebeos' eget ståsted. En videre etablering av Smbats armenske tilhørighet knyttet til troen og nasjonens beste. Et annet perspektiv på denne fremstillingen er at Smbat alt kan tolkes negativt, også for armenere

---

¹⁰² Thomson & Howard-Johnston 1999: 46-48, 182

¹⁰³ Thomson & Howard-Johnston 1999: 45-46

¹⁰⁴ Thomson & Howard-Johnston 1999: 53-54

¹⁰⁵ Thomson & Howard-Johnston 1999: 46

da han skifter side til zoroastriernes parti, det samme ikke-kristne riket som tidligere hadde fungert som en motstander for et fremstilt perspektiv om armensk kristen enhet.

Man kan forklare denne oppbyggingen av katedralen som noe Sebeos legger vekt på for å underbygge hvordan Smbat til tross for sin tjeneste for perserne forble en lojal armener. Et viktig poeng er også at keiser Maurikios hadde deportert og forsøkt deportert flere armenske adelsmenn og deres familier, noe som også bidro til konflikt mellom armenske ledere og romerne, religiøse likheter til tross.

Smbat fremstår fra Sebeos som en klassisk heroisk krigerskikkelse som har blitt tillagt enkelte handlinger for å bekrefte hans kristne tro. Ikke for å hevde at Sebeos har fabrikkert inn hendelsene i sin gjenfortelling av historien om Smbat, men at han har vektlagt det for å fremheve Smbats tilknytning til den kristne Gud.

3.2.2 Mar Qardagh, den omvendte zoroastrieren

Mar Qardagh levde ifølge legenden på 300-tallet, i Shapur IIs regjeringstid,¹⁰⁶ men historien i seg selv har sin opprinnelse som skriftlig verk i den sassanidske perioden, omtrent kontemporært med Khosrov II.¹⁰⁷ Teksten har sin opprinnelse i Persia noe man også ser på trekk fra persisk heltelegende, men fra ett kristent perspektiv.¹⁰⁸ Khosrov II hadde et godt rykte blant sine kristne undersåtter, var gift med en kristen kvinne og enkelte armenske historikere har påstått at han selv konverterte, skjønt det er ikke allment akseptert. I hans tid var vestlige deler av riket, som Mesopotamia, sterkt kristne og han selv omga seg med flere kristne rådgivere.

Mar Qardagh er en helgenfigur fra Mesopotamia, som selv konverterte til kristendommen fra en fortid som zoroastrier. Mar Qardagh beskrives med de tradisjonelle særtrekkene fra en persisk helt, høyreist; atletisk, og en dyktig jeger og skytter.¹⁰⁹ Alt dette bidro til å imponere *shahen* tilstrekkelig til at han ble gjort til *marzban* i Arbela, et kristent område i Mesopotamia.¹¹⁰ I Arbela fikk han ved hjelp fra en *moad*, altså en zoroastrisk prest, bygget en festning.¹¹¹ Han var en hengiven zoroastrier og syntes lite om den kristne Gud helt frem til

---

¹⁰⁶ 309-379

¹⁰⁷ 590-628

¹⁰⁸ Walker 2006: 1-2

¹⁰⁹ Walker 2006: 1-2

¹¹⁰ Walker 2006: 20-22

¹¹¹ Walker 2006: 23

munken Abdiso fikk konvertert Mar Qardagh over lengre tid.¹¹² Etter han konverterte forlot han ikke sine krigerske veier fullstendig. Til tross for at han ble mer positivt stilt til de lokale kristne, som han overøste med gaver, snudde han sine mer krigerske tendenser over til sine tidligere trosfeller. Mar Qardagh ødela zoroastriske templer og drev *moadene* på flukt.¹¹³

Dette siste viste seg å få betydelige konsekvenser, da *shahen* reagerte med å selv forlange at Mar Qardagh skulle fornekte kristendommen. Dette nektet han selvsagt, og svarte som en kriger ville gjort, ved å gå inn i festningen han fikk bygget ved hjelp av zoroastriene og en beleiring startet.¹¹⁴ Han forble inne i borgen frem til han får en visjon fra Gud, der han ble kommandert ut i martyrdøden som han møtte blant annet fra sin egen familie.¹¹⁵

Som helgen er Mar Qardagh naturlig nok betraktelig mer direkte knyttet til kristendommen i legenden enn Smbat Bagratuni. Hans religiøsitet er understreket som hengiven både før og etter han konverterer til kristendommen. Krigerrollen er uansett i fokus gjennom hele legenden. I form av at han imponerer *shahanshahen* med jaktprestasjoner som gir han *marzbanatet*.¹¹⁶ Så vel som når de første tegnene på den kommende konverteringen fremstår som en annen kriger som i et syn forteller Mar Qardagh at han vil bli martyr for den kristne Gud.¹¹⁷ Mar Qardagh mister ikke, til tross for sin nye tro kirgerrollen. Den bevares hos ham som en kristen kriger, særlig med tanke på hans ødeleggelse av de zoroastriske flammtemplene. Krigerånden later heller til å ha endret side til den kristne, heller enn å ha forsvunnet i kristendommen. Det kan overskygges av at han frivillig går i døden via steining og ikke i tvekamp, men det legges også fokus på at han i lengre tid holder seg som beleiret i en festning mot de hedenske hordene, en krigers handling.

---

¹¹² Walker 2006: 35

¹¹³ Walker 2006: 45, 53

¹¹⁴ Walker 2006: 58

¹¹⁵ Walker 2006: 65-68

¹¹⁶ Walker 2006: 21-22

¹¹⁷ Walker 2006: 23

3.2.3 Fellestrekk, foreningen av kristendom og hedenske tradisjoner

Det er en rekke fellestrekk mellom de hellige krigerne som gjennom gjengivelsene av narrativ har blitt presentert som tradisjonelle for arketyper. Som fysiske fellestrekk og egenskaper i jakt og krig så vel som lojalitet til sine konger og til sin Gud. Mar Qardagh fremstår primært som en helgen med mye fokus på hans prosess fra staut zoroastrier til kristen martyr. Selv om Mar Qardagh levde på 300-tallet, men til tross for dette basert på legenden omkring var han lenger fremme i prosessen til å amalgameres med kristne prinsipper enn Smbat 300 år senere. Dette er imidlertid ikke et potensielt hull i utviklingsveien for heroiske krigere,¹¹⁸ men er mer knyttet til hagiografisk kontekst.

De to tekstene er skrevet i samme periode, på 600-tallet, skjønt legenden om Mar Qardagh er sannsynligvis noen tiår eldre enn Sebeos' narrativ om Smbat Bagratuni. Smbat er ikke en helgen, heller en slags nasjonalhelt hvis gjerninger også representerer den kristne tro. Begge to innehar elementer fra den klassiske heroiske krigeren så vel som nye kristne elementer som ikke kan knyttes direkte til den hellige mann i så stor grad som de er tilkoblet mer direkte til det å være kristen.

Selv den mektigste krigeren Mar Qardagh er maktesløs foran Guds vilje. Selv en mann som tjener en zoroastrier kan gjennom sine dyder og bragder være en som kjemper for kirkens status og dermed kjemper rett, som Smbat. Det kristne ved disse krigerne er ikke nødvendigvis at de er krigere; disse trekkene kan spores tilbake til zoroastrisk tid på begge sider av grensen. Det er at de kjemper for kristendommen og dermed også Gud som solidifiserer det sakrale ved disse tidligere profane eller zoroastriske rollene. Smbat fungerer som en beskytter og gjenoppreiser av kirken i Armenia og gir de kristne i det vantro Persia mer makt ved hoffet. Helgenen Mar Qardagh er mer konkret i å beskytte sine medkristne fra en forfølgende zoroastrisk hær og går i døden for sin nye tro, en mer klassisk kristen fortelling som spiller på offerelementer og vilje til å sette livet på spill for sin tro som utvilsomt ble brukt som inspirerende fortelling og analogi til Kristus selv.

---

¹¹⁸ Se Kap 1.

3.2.3 Keiser Herakleios, en form for sakralisert kriger?

I 1902 ble det på Kypros oppdaget en rekke sølvplater bestilt av keiser Herakleios inngravert med relieffer som skulle forestille den bibelske kong Davids liv. I 1977 utga Suzanne Spain Alexander en artikkel vedrørende koblingene mellom den bibelske kongen og keiser Herakleios, og hvordan de også i sin samtid ble sammenlignet med hverandre.¹¹⁹

Begge hadde for eksempel kommet til makten i sitt rike ved å avsette en uverdigg monark, en tyrann fra tronen,¹²⁰ begge hadde blitt utpekt til sitt embete av Gud. Kong David gjennom mer direkte kontakt med Gud, mens Herakleios ble kronet av patriark Sergius av Konstantinopel, Guds sendebud på jorden i østromersk tradisjon.¹²¹ Særlig interessant for denne oppgavens vinkling er at begge de to monarkene utkjempet hellig krig med hedninger. At krigen med perserne ble oppfattet som en hellig krig, og ikke kun stridigheter basert på hevn for den myrdede Maurikios eller over grenseområder, kan knyttes til prosjektets hovedtema. Det har ikke tidligere vært lagt skjul på at perserne var for hedninger å regne, men å erklære at Gud ikke bare er med romerne i krig, men at selve krigen er hellig, er verdt å bemerke seg etter prosessene fra den anastasiske krig og utover.

Herakleios er heller ikke bare kriger i den mer distanserte funksjonen som regjerende overhode i Konstantinopel, som hadde vært standard for keiserne i lang tid. Han var første keiser til å selv lede menn i kamp siden Theodosius I.¹²² Dette i tillegg til at keiseren, teknisk sett kirkens overhode, ledet en hellig krig som kriger mot zoroastriene som hadde vanæret Jerusalem ved plyndring og drap har ifølge Alexander blitt beskrevet som et første korstog.¹²³ Herakleios' handlinger kan også leses som klare bønner om hjelp fra Gud, for eksempel da han knelte foran St. Theodors levninger for beskyttelse.¹²⁴ Måten han ordlegger seg i sin tale til sine menn for å gjenforene hæren, har tydelige elementer av hellig mandat for krig.¹²⁵ Dette er imidlertid en svært omdiskutert posisjon, og jeg vil ikke stille meg bak en så bastant titulering som «korstog» selv. Derimot betrakter jeg ideen om at Herakleios som en slags forgjenger til denne ideen som verdt å nevne i denne sammenhengen.

---

¹¹⁹ Alexander 1977: 217-218

¹²⁰ Alexander, 1977: 229

¹²¹ Alexander, 1977: 218, 229

¹²² Alexander, 1977: 219

¹²³ Alexander, 1977: 220

¹²⁴ Kaegi 2003:105-106

¹²⁵ Kaegi 2003: 113-114

En hellig relikvie som gjenerobres knyttet også til begge de to herskerne David og Herakleios. Der kong David tok tilbake paktens ark, tok Herakleios tilbake Kristi Kors som perserne hadde tatt med seg etter erobringen av Jerusalem. Det skal for øvrig nevnes at korset, eller dets bortrøvelse, ikke fremstilles som å ha hatt en enorm påvirkning på Østromerriket før Herakleios la fokus på det.¹²⁶ Slått på de nye myntene Herakleios bestilte var det på en ene siden et bilde av korset og det desperate «Gud hjelpe romerne!» med han selv og sønnen Herakleios Konstantin på den andre siden.¹²⁷ Altså var korset, og dermed også troen i fare, og Gud påkalles for å hjelpe i nødens stund. Samtidig er «svaret» på bønningen om hjelp Herakleios og hans arving, et bilde på Herakleios' ønske om å sementere sitt dynasti med religiøs legitimitet. Etter han returnerte korset til Jerusalem kunne Herakleios med enda større legitimitet knytte seg selv til David. Samtidig ville han koble seg selv til de store keiserne før han, Konstantin og Justinian, som en gjenerobrer og oppbygger av riket.¹²⁸

Denne hellige krigen var ikke bare i den natur at det kun var en hær av hedenske zoroastriere som hadde erobret riket. Det var selveste Anti-Krist, representert av Khosrov II, som skulle beseires av keiseren, Kristi kriger.¹²⁹ Hellig krig som konsept er betraktelig mer brukt i konteksten rundt muslimsk *jihad*, eller katolske korstog i høymiddelalderen, men av østromersk perspektiv må det leses at det var nettopp slik den store perserkrigen ble oppfattet og promotert av Herakleios. Sarris poengterer at det sannsynligvis er fra det armenske opprøret i 449-451 og potensielt senere motstand mot perserne, som den kaukasiske krig, Herakleios hentet sin inspirasjon.¹³⁰ Selv om opprøret skjedde mange generasjoner før Herakleios selv levde, er det ikke usannsynlig at fortellinger om hellig krigføring ble bevart og historien om opprøret gjenfortalt i armenske *Naxarar* familier, også i diasporaen, som den Herakliske.¹³¹

Som jeg alt har poengtert i oppgaven, var trolig dette opprøret betraktelig mindre ensartet med armenske kristne mot zoroastriske persere, men det er bruken som er interessant i oppgavens sammenheng. At Herakleios ble påvirket av armensk frihetskamp og konseptet om hellig krig styrker argumentet om at de armenske ideene om, for eksempel, den sakraliserte kriger også kan ha kommet så langt som hoffet i Konstantinopel innen 620-tallet. Det er da heller ikke

---

¹²⁶ Alexander, 1977: 220

¹²⁷ Sarris 2011: 250-251, Se omslagsbilde

¹²⁸ Alexander 1977: 220

¹²⁹ Sarris 2011: 258

¹³⁰ Sarris 2011: 250

¹³¹ Treadgold 1997: 287

urimelig å anta at konseptet også hadde nådd patriarken, og ytterlige geistlige, som påvirket nedtegnelsene om St. Demetrios.

Keiseren assosierte seg altså med tidligere keisere, den bibelske kong David, og gjennom sitt navn og sine bragder, sikkert for mange i riket med den før-kristne Herakles. Det er også Herakleios som etablerer seg som baselios, heller enn autokrator. Baselios, gresk for konge ble også brukt om de bibelske kongene, og ett skifte til denne tittelen sementerte hans tilknytning til det bibelske og kristne sammen med hans rolle som kriger. Dette skiftet av tittel for keiserne i Konstantinopel vedvarte frem til 1453, og markerer en del av overgangen fra det som kan omtales som Østromerriket, med en vedvarende polyteistisk romersk arv til det greske, kristne «Bysants».

Det er passende at det er med Herakleios det etableres et skifte i tittel, og ifølge flere historikere også skillet mellom de periodebaserte titlene Østromerriket og «Bysants». Han valgte å assosiere seg med kong David, en bekreftelse på rikets uomtvistelige kristne base, men også med to prominente keisere før han: Konstantin, den første kristne keiseren som gjorde troen lovlig og arrangerte det første konsilet i 325. Justinian som utryddet den siste polyteismen i riket og arbeidet utrettelig, og uten hell, for religiøs enhet blant sine borgere. Herakleios avsluttet denne prosessen ved å kutte båndene til den polyteistisk tilknyttede keiserrollen fra Roma, og blir en kristen baselios fra Konstantinopel.

Denne baseliosrollen inneholder i alle fall for Herakleios elementer fra både det hellige og det krigerske. Krigeren, som er assosiert med tidligere tids, keisere og til og med polyteistisk tid, kjemper nå for Kristus og er en troens beskytter, en som rir inn i kamp for Gud i en hellig krig. Et konsept som er helt nytt, og revitaliseres igjen i kristenheten med korstogene omtrent 500 år senere. Som resultat av at biskopene ble utviklet som en stadig sekulær og dels militær autoritet ved siden av sine spirituelle verv og en bredere kulturell ide om en krigertype i kristen drakt utviklet seg, skjer altså noe mer konkret med den øverste leder i Østromerriket. Om vi kan sammenligne med Bar-Hadad og andre biskoper som gled mer over i det sekulære er kanskje Herakleios i lys av dette det beste eksempelet på en sann forening av de to figurene. Krieger og konge på vegne av Kristus.

Kapittel 4. Amalgameringen

I kapittel 3 ble det bemerket hvordan ulike aktører innenfor arketyperne hellig mann og heroisk kriger fungerte i perioden, og hvordan de over tid tok til seg elementer fra hverandre. Kapittelet presenterte et utvalg av karakterer som eksempler på utviklingen av en amalgamert figur. Det er nettopp selve amalgameringsprosessen og hvordan den har foregått i kapittel 4 tar for seg. Med utgangspunkt i narrativene presentert i kapittel 3 vil amalgameringsens faser presenteres tydelig.

4.1 Militarisingen av den hellige mann og Sakralisering av den heroiske kriger.

Som en direkte følge av den anastasiske krig, bruddet på den lange freden mellom Østromerriket og Persia, skjedde det en enorm omveltning i rollen til hellige menn i grenseområdene på romersk side. Denne endringen er best synlig gjennom en studie av biskopers rolle, men også munkene fikk andre arbeidsoppgaver enn sine regulære formål. Biskoper ble under selve krigen støttespillere for soldatenes moral, og utførte ritualer på bymurene som eksemplifisert med Bar-Hadad, men det er på ingen måte urimelig at lignende hellige handlinger ble utført andre steder i stridsområdet under den anastasiske og de påfølgende krigene med Perserriket.

I ettertid fikk også biskoper et mer direkte og konkret ansvar for å ivareta og bygge opp forsvarsverker i øst langs grensen, og da særlig i Mesopotamia. Dette er ikke i mangel av sekulære administratorer som kanskje i utgangspunktet ville ha fått ansvaret, men som en gjennomtenkt avgjørelse fra keiserens hold. Biskoper og prester utnevnes også fra soldatrang og kan ha blitt satt til sitt embete for sine militære evner først, sine kirkelige siden. Dette kan potensielt forklares med perspektivet på krigføringen med Persia som en hellig krig.¹³²

Grensebiskopen ble utviklet til en mektig administrator med dobbel, og tidvis trippel funksjon. Det skal understrekes at jeg ved å påpeke dette utviklingstrekket ikke hevder at biskoper og andre hellige menn involvert i krigføring var en fullstendig ny hendelse knyttet eksklusivt til den persiske grensen. Mitt argument er at det er en tydelig økning i en slik dobbel posisjon i det aktuelle området som merkes tydelig i kildene.

---

¹³² Sarris 2011: 250, 258

Sett fra en annen side, representert tidligere med Liebeschuetzs perspektiver, finnes et argument for at utviklingen av biskopens rolle blir overdrevet i denne oppgaven, og at transformasjonen hverken var så stor eller permanent som jeg gir uttrykk for. Biskoper som også fungerte som verdslige ledere og for den del deltok i militær strid var ikke et fullstendig nytt fenomen også tidligere i senantikken. Også langt unna de aktuelle grenseområdene, som i forbindelse med flere av kirkemøtene. Til tross for dette mener jeg at vi i tilfellet med grensen i øst ser en annen og mer bestemt utvikling. Det er ikke kun snakk om enkelte biskoper eller andre som i nødens time blir pekt ut, eller selv tar på seg ansvaret for sitt episkopale domene, men en stødig endring som er kontinuerlig i området ved at flere og flere blir utnevnt til biskoper fra militær bakgrunn og ansvar konsekutivt.

I samsvar med biskopens utvikling ved østgrensen eksisterte det en mer saktevoksende, men ikke mindre viktig utvikling av rollenormativ for den heroiske kriger. I Armenia og Mesopotamia ble kulturtrekk endret og påvirket på tvers av landegrenser, særlig med fokus på de kristne tradisjonene som fløt utover i begge riker. Mange trekk fra persisk dikttradisjon om helter og store krigere ble adoptert inn i lokal tradisjon og sammen med kristne helgenfortellinger amalgamert inn i disse. Figurer som Smbat og Mar Qardagh har blitt gitt klare trekk fra både sin natur som kristne og sin rolle som helt etter persisk standard i fysiske attributter og bragder. Dette er en prosess som nødvendigvis må ha forekommet over en betraktelig lengre periode enn militariseringen av den hellige mann, da tradisjon og kultur ikke kan direkte påvirkes gjennom keiserlige dekret eller andre formelle edikt. Likefullt viser de to heltefigurene jeg trekker frem, begge forfattet på 600-tallet, at denne amalgameringen av verdier har skjedd, og den virker svært godt amalgamert innen den tid.

Av dette har det til en viss grad på hver sin side av grensen, men uansett i tilknytning til den romersk-persiske grensen, vokst frem en militarisering av hellige menn, og en sakralisering av heroiske krigere. I krysningpunktet mellom disse to figurene på grensen har det oppstått en slags blandingsfigur, den militariserte hellige mann som jeg i oppgavens innledning eksemplifiserte med St. Demetrios av Thessalonkia. Denne figuren er en hellig mann som ikke bare er strategisk viktig for grensen i form av kommando eller ferdigheter som militæringenjør. Han er også en soldat ute i felten som sloss med våpen i hånd mot den hedenske fienden, en blanding av disse to allerede svært like figurene.

4.1.1 Amalgameringsfaser

Biskopens rolle i senantikkenes grenseområde starter i perioden klart begrenset til de geistlige funksjonene som falt naturlig innenfor embetet. Dette eksemplifiseres godt med Bar-Hadads rolle i den anastasiske krig. Det beskrives hvordan biskopen deltok i krigen som moralsk støtte med nattverd og forhandling. I tillegg kommer også biskop Johannes av Amida, som ikke direkte bidrar i kampene da han dør før perserne angriper hans bispedømme. Det beskrives at biskopen formante om beleiringstaktikk før hans bortgang, så også her presenteres den hellige mann som en figur som også har en eksisterende, men liten militær rolle. Det kan selvsagt også argumenteres for at Amidas fall skyldes deres mangel på en biskop, en moralsk støttespiller og tilknytning til Gud. Amida og befolkningen led forferdelig under persisk okkupasjon, og ifølge kildene var dette grunnet innbyggernes synd mot den kristne Gud.¹³³

Den heroiske krigers opprinnelsepunkt er som en enten fullstendig sekulær figur, eller også en ikke-kristen idealkriger. Kriegeren er først og fremst den persiske heltefiguren som fokuserer på fysisk styrke, evner med sverd, bue og som rytter og et ubestridelig helttemot. Kriegeren kan representere et ærestanke som *farr*, og ha de ikke-kristne gudenes favør, men noen kristen tilknytning er ikke å finne hos krigerskikkelsen fra starten av. Smbat Bagratuni er en kristen kriger, og presenteres aldri som noe annet, men hans tilknytning til troen i Sebeos' krønike er søkt. Hovedfokuset ved Smbat er hans krigeregenskaper, hans tilknytning til kirken og til Gud virker nesten som om de er lagt til etter selve historien var skrevet for å understreke at Smbat faktisk var kristen. Han knyttes til den armenske kirken og skal ha styrket den gjennom sin innflytelse hos *shahanshaens* hoff. Smbat skal også ha funnet fliser av Kristi Kors på sine reiser, men alt i alt er ikke dette det viktigste Smbat gjør i sin egen historie. Om man fjerner de kristne elementene fra fortellingen om Smbat sitter man fortsatt igjen med en imponerende legende om en heroisk kriger.

Johannes av Amida, og særlig Bar-Hadad er gode bilder på hellige menn i startfasen av amalgameringen. På samme vis som Smbat også har enkelte sakrale elementer ved sin legende har også disse biskopene enkelte roller som ikke passer inn under hvordan en biskop typisk opererte i perioden før 502. Det finnes enkelte trekk som knytter rollene hellig mann og heroisk kriger til hverandre i denne fasen. Ennå er de adskilte arketyper med majoriteten av sitt fokus

---

¹³³ Greatrex (red) 2011: 241

på enten det militære eller det geistlige. Forskjellen fra tidligere består i at det også er trekk som viser til en begynnende overlapp.

Et viktig steg videre mot amalgameringen fant sted etter freden i 506, da byen Dara skulle ombygges til et festningsverk på grensen mot Persia. Dette ansvaret falt på Amidias nye biskop, Thomas. Ansvaret til biskopen hadde med dette blitt endret fra spirituell støtte som naturlig falt inn under biskopens ansvar til direkte strategisk ansvar for festningsoppbygging i området. Dette til tross for at en sekulær leder, en *dux* virket i området. Med dette tok biskoper i grenseområdet et steg videre til direkte militært ansvar og egenskap. Dette eksempelet med Dara viser hvordan biskoper i grensetraktene fikk et større militært ansvar, også utenfor mer spesielle situasjoner som beleiringer. Dara kan følges videre under det nye navnet Anastasiopolis. Etter byen fikk egen biskop ble sekulært begavede ledere valgt inn til embetet. I tillegg til at menn med bakgrunn i administrasjon og handel ble valgt inn, ble også soldater både ordinert som prester, og innsatt som biskoper. Den hellige mann kunne nå ordineres ut fra sin tidligere bakgrunn som soldat.

Den heroiske krigers utvikling videreføres med legenden om Mar Qardagh. Der Smbat Bagratuni beskrives som en krigerfigur som også tillegges kristne trekk, er Mar Qardagh en kriger som endres til en helgen. Mar Qardagh beskrives i starten av sin legende som en typisk persisk helteskikkelse, han oppfyller de klassiske fysiske trekkene, har evner som jeger og er en lojal undersått for *shahanshahen*. Mar Qardagh blir på et vis selv et bilde på kristningen av en krigerfigur etter han går over til kristendommen. Han legger fra seg sine zoroastriske skikker, og beveger seg mer i retning av det livet som samsvarer med kristendommen. Skjønt, til tross for sin pasifistiske død holder han også stand i festningen sin i lang tid før han går martyrdøden i møte. Kriegeren som forlater sin zoroastriske skikk til fordel for kristendommen, men ikke forlater sin krigergjerning, betrakter jeg som et skritt nærmere en sammensmeltning.

De nye rollene som hellige menn og heroiske krigere i denne fasen med enda flere elementer som krysser grensene mellom arketyper er tegnet på amalgameringens hovedfase. Hellige menn og heroiske krigere kunne fortsatt differensieres fra hverandre, men på flere områder hadde de fått betydelige fellestrekk. Den heroiske kriegeren i grenseområdet tilegnet seg først en viss grad av religiøs tilhørighet ved at religion ble trukket inn i heltelegendene. Den hellige mann på sin side hadde en mindre, men eksisterende rolle i krigføring. Etter hvert, særlig i kjølvannet av den anastasiske krig, fikk flere biskoper økt militært ansvar og avstanden mellom en biskop og en militær leder krympet betraktelig. Utviklingen førte til at en soldat kunne utnevnes til biskop

uten at dette beskrives som ekstraordinært. Den heroiske krigeren gikk fra å ha en relativt overfladisk tilknytning til religion i sin heltelegende til å eksplisitt underkaste seg Herren, lide martyrdøden og bli kanonisert.

Amalgameringens seneste trekk er at det oppsto to nye figurer. Skikkelser som har elementer fra begge sider, både den hellige mann og den heroiske kriger. Den ene av skikkelsene er prototypen på militærhelgenen, og i denne oppgaven representert med St. Demetrios. St. Demetrios er selv en helgen og en martyr. Måten han presenteres på er også svært krigersk, martyren griper inn og deltar direkte i kampene som en heroisk kriger.

Amalgameringens andre skikkelse finner vi ved måten keiser Herakleios presenteres på som en sakralisert kriger. Han blir presentert som en rettferdig og stor kriger, men også i et uomtvistelig hellig lys. Den sakraliserte krigerskikkelsen har sitt utspring i den samme amalgameringsprosessen som den tidlige militærhelgenen og oppstår omtrent samtidig, men jeg vurderer at utviklingen av den tidlige militærhelgenen bør vektlegges som viktigst. Herakleios knytter seg selv til Gud gjennom assosiasjoner til hellige konger fra bibelsk tid. Som med assosiasjonene til David, og dermed også til det hellige, ved å redde Kristi Kors fra den zoroastriske fienden. Samtidig er han også en krigerskikkelse som viser at også han, eller i alle fall den versjonen av ham som ble presentert, skulle representere en figur mellom det hellige og krigerske.

4.1.2 Resultatet av amalgameringen

Gjennom denne oppgaven har det blitt pekt på og fremstilt at det på den ene siden foregikk en stadig sekularisering og militarisering av hellige menn i perioden 500-630. På den andre siden har det blitt vist til hvordan klassiske heltefigurer med røtter langt tilbake i før-kristen tid i de samme områdene har blitt tildelt trekk som knytter disse figurene tettere til den kristne troen. Med dette påstår jeg ikke at den militariserte hellige mann *erstatte* hverken den hellige mann eller den heroiske kriger i Østromerrikets grenseområder eller andre steder. Både hellige menn som ikke kan beskrives som krigere, og krigerskikkelser som ikke er knyttet til tro fortsatte å eksistere etter perioden. Derimot argumenteres det for i denne oppgaven at begge de to arketyperne utviklet trekk i retning av den andre, som bidro til at en tredje og en fjerde figur oppsto. Disse nye figurene har likhetstrekk med både den hellige mann og den heroiske kriger, men differensieres fra dem.

Utviklingen blant arketyperne i perioden som var preget av religiøs konflikt, omtalt som intet mindre enn hellig krig, la grunnlaget for at den nye figuren kunne oppstå og manifestere seg som en annerledes skikkelse i ettertiden. Militærhelgenen har ikke noe klart punkt der figuren oppstår, da vi kan stadfeste at figuren eller en protoversjon av den har sprunget inn i senantikken verden. Det som har blitt understreket i dette prosjektet er at det i grenseområdene foregikk prosesser som bringer rollene som på ulikt vis utgjør grunnlaget for militærhelgenen sammen.

Alle disse prosessene har jeg eksemplifisert fra den østlige grensen mot Perserriket. At slike ideer om menn som var agenter for det guddommelige så vel som krigere spredte seg i resten av riket. For eksempel gjennom soldater som hadde kjempet i beleiringer, hørt historier og andre faktorer som hører med til krig og mønstring av tusenvis av menn fra alle rikets kanter er rimelig. At ideer fra så langt ute i periferien også nådde hoffet i Konstantinopel, og eliten i hovedstaden kan vi også se av ideen om hellig krig som Herakleios godt mulig kan ha blitt gjort oppmerksom på via sitt armenske *naxarar*-opphav. Vi kan altså ikke sette en markør for hvor og når figuren militærhelgen oppsto. At det skjedde i kjølvannet av den økte militariseringen av biskoper i grenseområdet, og sakraliseringen av heroiske krigere i Østromerrikets grenseområder er det aller mest sannsynlige. Denne nye figuren illustrerte jeg i oppgavens innledning med St. Demetrios av Thessalonika, det er også med han jeg avslutter.

4.1.3 St. Demetrios av Thessalonika, et fjernt, men tydelig eksempel.

St. Demetrios levde ikke på den østlige grensen som har vært oppgavens fokusområde, men i rikets andre ende, det nordlige Hellas. Biskop Johannes av Thessalonika skrev imidlertid ned helgenens mirakler på 600-tallet. På dette tidspunktet var også Thessalonika i et grenseområde, befestet av hedenske barbarer, en sentral likhet med de mesopotamiske og armenske figurene.

Som nevnt ble flere armenere under keiser Maurikios, mange av dem *naxarar*, deportert til områdene Makedonia og Trakia, nært Thessalonkia. Selv i dag finnes det armenere i området som har bevart sine religiøse tradisjoner i regionen. Det tatt i betraktning er det nesten en uunngåelighet at armensk kristendom ble introdusert i en eller annen form i byen på 600-tallet. Armenske tradisjoner må dermed ha spilt en slags rolle i området, innen det armenske samfunnet om ikke ellers. En dyktig biskop ville ha hatt gode relasjoner til sine sognebarn, og muligheten for at armenske tradisjoner vedrørende den amalgamerte figuren kan ha påvirket biskopen i sin hagiografi er ikke usannsynlig.

Det er ikke mulig for meg å kunne si noe konkret om hvor mye kontakt biskop Johannes kan ha hatt med sine armenske sognebarn, men det er utvilsomt verdt å bemerke seg muligheten for dette. Forskere med tilgang til eventuelle brev, dokumenter og andre primærkilder fra perioden, samt evne til å lese både gresk og armensk kan potensielt finne reelle koblinger mellom de to. Om det finnes muligheter for å enten studere denne koblingen videre kan det solidifisere dette prosjektets konklusjon om grenseområdenes påvirkning på mer allmenn kristendom betraktelig videre. Om det ikke finnes bevis for, eller for den del finnes konkrete bevis mot en slik kobling, er dette også særdeles interessant for å utelukke teorien.

Uansett om hvorvidt dette er tilfellet eller ikke består argumentet om en amalgamert rolle som sprang ut av et møte av de to allerede delvis fusjonerte rollene hellig mann og heroisk kriger. Gjennom kulturell og statlig orkestret påvirkning ble begge rollene mer like hverandre fra hver sin kant, og resulterte i en ny rolle i senantikken kristne verden, militærhelgenen.

4.1.4 Samspillet St. Demetrios og Herakleios

Som representanter for hver sin rolle kan Herakleios og St. Demetrios anses som to sider av samme sak, utviklingen av militærhelgenen. Herakleios og hans hoff arbeidet for å etablere keiseren og hans familie som et dynasti som hadde støtte fra mer enn de militære styrkene som avsatte Fokas, også fra det hellige.¹³⁴ Herakleios gjennomførte blant annet et eget ritual ved avsettelsen av Fokas, for å etablere at ordenen hadde returnert til Konstantinopel.¹³⁵ Det hellige kommer først og fremst inn med de allerede tidligere nevnte Davidplatene, og hans sammenligning med kong David. I tillegg iverksatte han tiltak for at han selv skulle bli presentert som en amalgamering av en religiøs figur (Kong David) og en hellig, seirende krig.

Helgenfigurer som hadde en tilknytning til det militære ble presentert som aktivt deltagende i stridigheter i det som må ha fremstått som rikets dystreste tider på mange år. I denne kriseepoken da både perserne og barbarene invaderte kom altså både keiseren som ble sakralisert, og helgenene som ble militariserte ble vanskeligere å skille mellom. Dette var sannsynligvis det ønskede resultatet for en keiser som måtte lede riket i en desperat epoke. Å bidra til å delvis viske ut grensene mellom hellige menn og heroiske krigere kunne presentere Herakleios delvis hellig for folket i en krisesituasjon. Selv hadde Herakleios tatt makten med vold fra Fokas, som hadde gjort det samme og kastet riket ut i en massiv, kostbar krig. Perserne erobret Egypt og Levanten, invaderte langt inn i det anatoliske kjerneområdet, og beleiret Konstantinopel. Kristi Kors ble stjålet i Jerusalem og kirker plyndret. Kort sagt var det for Herakleios fullstendig nødvendig å sikre seg full støtte fra folket både verdslig og spirituelt og ved å bidra til utviklingen av militærhelgener som St. Demetrios.

---

¹³⁴ Dagron 2003: 76-77

¹³⁵ McCormick 1990: 70-71

Avslutning

Temaets relevans for et bredere historisk fagfelt

Det ligger i masteroppgavens natur at temaet blir svært snevert, både i henhold til geografisk område, fokus og tematikk. Oppgaven slik som den fremstår kan virke som den kun er relevant for et svært lite publikum som også er faglig engasjert i lignende temaer.

Det finnes også relevans utover studiet av hellige menn og heroiske krigere i grenseområdene. I oppgaven har vi sett hvordan krigføring på 500-tallet førte til at flere sekulære roller også ble gitt til biskoper. Man begynte altså i Østromerriket å gå vekk fra det som hadde vokst frem som en mer rent spirituell klasse til å igjen inneha også mer administrative roller. I sammenheng med at biskopene blir mer krigerske kan vi også se at elementene fra øst kom inn for å videre farge hellige menn som krigere, og krigere som hellige.

Som et ledd i kristendommens utvikling mot hellig krig, først mot Khosrov II og zoroastrianismen, og deretter i en evig strid mot islam ble aspekter ved religionen også militarisert. Den amalgameringen som har blitt fremstilt i dette prosjektet er et ledd i prosessen som fikk kristendommen fra sine fredelige røtter, og inn i forfølgelser av kjettere og etter hvert korstog og andre religiøse konflikter som påvirket middelalderen også utenfor de østromerske grensene. At hellige menn kunne få deler av krigere absorbert inn i sin rolle som tjenere for Gud bidro ytterligere til muliggjøringen av kristendommen som et *casus belli*. Før-kristne helter som Sigurd Fåvnesbane kunne i middelalderen også «døpes» andre steder i den voksende kristne verden, og det at den hellige mann kunne fremstilles som kriger like gjerne som en mediterende helgen kan også ha bidratt til grunnlaget for ordner som tempelridderne, og korstogene som fenomen.

Dette er ikke ment å være et argument for at slike massive hendelser og endringer i det senere middelaldersamfunnet forekom kun som direkte konsekvens av en rekke endrende roller og kulturoverførsel ved Europas østligste grenseposter. Det jeg derimot vil argumentere for er at disse endringene spredte seg og bidro til muligheten for slike endringer. Konstantinopel og den Østromerske verden var lenge et sentrum for kristne dogmer, og en slik viktig utvikling som fikk rotfeste i den keiserlige aksepterte troen fikk utvilsomt store ringvirkninger, til tross for mangelen på forskning gjort på området.

Didaktisk relevans

I norsk skole ignoreres ofte senantikken nesten fullstendig. Det er svært lite fokus på historien mellom Vestromerrikets kollaps i 476 og Karl den stores kroning i 800. Det er for øvrig ikke et krav fra læreplanen av 2006. Et av læringsmålene satt til etter VG2 lyder: «*sammenligne to eller flere antikke samfunn og diskutere antikkens betydning for moderne politikk, arkitektur eller annen kunst*¹³⁶» I henhold til dette læringsmålet kan oppgavens tema være relevant med tanke på kunstnerisk og politisk ideologi i Norge og utlandet.

Hvordan ideer om kriger og helgen smeltet sammen påvirket kunst og politikk, også i Norge med tanke på blant annet Olav den Hellige som krigerhelgen i både kunst og politikk også i moderne tid. Østromerriket i senantikken kan også brukes som et av rikene som skal sammenlignes med et annet, for eksempel Perserriket, eller også det klassiske Romerriket under prinsipatet. Oppgavens problemstilling er i seg selv svært snever, men både den historiske konteksten og overordnet tema kan benyttes til både historiefaglig variasjon fra de fleste lærebøker så vel som tverrfaglig med faget Religion og Etikk.

---

¹³⁶ Utdanningsdirektoratet 2009: 6

Oppsummering

Roten til militærhelgenen er å finne i grenseområdet mellom Østromerriket og Perserriket. Over en lang prosess, som antakelig kan spores helt tilbake til kristendommens inntog i området har det foregått en prosess som har forent de kristne og tradisjonelle krigerverdiene med hverandre. Dette har blitt belyst gjennom utviklingen gjennom fasene fra den mer diskrete kristnede Smbat Bagratuni til martyren Mar Qardagh. Prosessen har eskalert i samspill med biskopens utvikling på 500-tallet, da den nye bølgen perserkriger ble innledet i 502. Biskopens rolle er enklere å observere i utvikling gjennom kildenes dokumentasjon. Utviklingen er tydelig fra Bar-Hadads enkle assistanse med vievann og nattverd og med et punkt der vi kan observere at soldater ordineres og biskoprollen blir langt mer militær.

Røttene i Armenia og Mesopotamia har da spredt seg inn til hoffet, og det østromerske kjerneområdet ved Bosporos. Keiser Herakleios fikk et fokus på hellige krigere frem i sin politikk både gjennom sin egen sammenligning med kong David, og det herakliske dynastiets sponning av politisk bruk av hagiografier og ikonbruk. En studie mer fokusert på dette sistnevnte har også blitt lagt frem av Vikestrand.¹³⁷ Det er dessverre vanskelig å dokumentere at den herakliske familiens egne armenske røtter direkte bidro til dette, men det må regnes som sannsynlig at perspektivet på hellig krig som en ide hadde sitt utspring i det som tidligere hadde skjedd i Armenia. Særlig med perspektiv på opprøret mot perserne i 449-451, og den kaukasiske krig, der lignende perspektiver om hellig krigføring ble brukt.

I tillegg til at Herakleios og hans hoff bidro til oppblomstringen av slike proto-militærhelgener vil jeg igjen trekke frem St. Demetrios som et eksempel. Selv om tilknytningen til den armenske diasporaen i området ikke kan dokumenteres som en påvirkning på biskop Johannes av Thessalonika, forfatter av legendene om St. Demetrios fra 600-tallet, er det verdt å trekke frem det som en mulighet. Fremtidig forskning kan forhåpentligvis bygge videre på arbeidet utført her i fremtidige studier av militærhelgenens opprinnelse i Armenia og Mesopotamia.

---

¹³⁷ "Guds representanter. Hellige menn i østromersk politikk på 600-tallet" Vikestrand 2018

Litteraturliste

- Alexander, Susan, Spain. (1977). *Heraclius, Byzantine Imperial Ideology, and the David Plates* *Speculum: Journal of medieval studies*, Vol LII, no. 2: 217-237.
- Anderson, Graham. (2012). "The Alexander Romance and the pattern of Hero-legend"
I Kyle Erickson, Ian Richard Netton & Richard Stoneman (Red.). *The Alexander Romance in Persia and the east*. Groningen: Barkhuis.
- Brown, Peter. (1971). *The Rise and Function of the Holy Man in Late Antiquity*, *The Journal of Roman Studies*, Vol. 61 (1971), pp. 80-101 Published by: Society for the Promotion of Roman Studies Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/300008>
- Dagron, Gilbert. (2003). *Emperor and Priest: The Imperial Office in Byzantium*
New York: Cambridge University Press.
- Daryaee, Touraj. (2009). *Sassanian Persia: The Rise and Fall of an Empire*
New York: I.B Tauris.
- Efthymiadis, Stephanos. (2011). *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography. Volume I: Periods and Places*. Farmham & Burlington: Ashgate Publishing.
- Fowden, Garth. (1982). *The Pagan Holy man in late antique society*,
The journal of Hellenic studies, Vol 102: 33-59
- Garosian, Nina. (2009). *Naxarar Encyclopædia Iranica*
Hentet fra: <http://www.iranicaonline.org/articles/naxarar> (Sist lastet inn 8.5.18)
- Gnoli, Gherardo. (1999). *Farr(ah) Encyclopædia Iranica*.
Hentet fra: <http://www.iranicaonline.org/articles/farrah> (Sist lastet inn 10.5.18)
- Greatrex Geoffrey & Lieu, Samuel N.C. (2002). *The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars: Part II AD 363-630* London: Routedledge.
- Greatrex Geoffrey (Red.). (2011). *The Chronicle of Pseudo-Zachariah Rhetor: Church and war in Late Antiquity*. Phenix, Robert R, Horn, Cornelia B (Tr) Liverpool: Liverpool University Press.

- Howard-Johnston James. (1995). The Two Great Powers in late antiquity: A comparison. I Cameron, Avril (Red.). *The Byzantine and Islamic Near East III: States, resources and armies*. Princeton: Darwin Press INC.
- Howe, John. (1997). *Revisiting the holy man* The Catholic Historical Review, Vol. 86, No. 4: 640-644 Catholic University of America Press.
- Kaegi, Walter, Emil. (2003). *Heraclius, Emperor of Byzantium*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Liebeschuetz, John, Hugo, Wolfgang, Gideon. (2001). *The Decline and Fall of the Roman City* New York: Oxford University Press.
- McCormick, Michael. (1990). *Eternal Victory: Triumphal Rulership in Late Antiquity, Byzantium and the Early Medieval West*. New York: Cambridge University Press.
- Mobley, Gregory. (2006). *Samson and the liminal hero in the ancient near east* New York: T&T Clark.
- Nagy, Gregory. (2013). *The Ancient Greek Hero in 24 hours* Cambridge: Harvard University Press.
- Petersen, Leif, Inge, Ree. (2015). *The holy man and the military saint*. Konferansefremlegg ved From Heraclius to Urban II: Trends and Themes in Medieval Christian Holy War. 1st May 2015, Cambridge. Tilsendt elektronisk av forfatter.
- Pourshariati, Parvaneh. (2008). *Decline and Fall of the Sassaninan Empire: The Sassanian-Parthian Confederacy and the Arab Conquest of Iran* New York: I.B Tauris.
- Rapp, Claudia. (2005). *Holy Bishops in Late Antiquity: The Nature of Christian Leadership in an Age of Transition* Berkely: University of California Press.
- Sarris, Peter. (2011). *Empires of Faith: The fall of Rome to the rise of Islam, 500-700* Oxford: Oxford University Press.
- Smith, Anthony, D. (2003). *Chosen Peoples: Sacred Sources of National Identity* Oxford: Oxford University Press.
- Thomson, Robert William & Howard-Johnston, James. (1999). *The Armenian History attributed to Sebeos* Liverpool: Liverpool University Press.

- Treadgold, Warren. (1997). *A History of the Byzantine State and Society*
Stanford: Stanford University Press.
- Trombley, Frank, R & Watt, John, W. (2000). *The Chronicle of Pseudo-Joshua the Stylite*
Liverpool: Liverpool University Press.
- Utdanningsdirektoratet. (2009). Læreplan i historie - fellesfag i studieforberedende
utdanningsprogram (HIS1-02) Hentet fra:
<https://www.udir.no/kl06/HIS102/Hele/Kompetansemaal/etter-vg2-studieforberedende-utdanningsprogram> (Sist lastet inn 19.04.2018)
- Vessey, Mark. (1998). *The demise of the Christian Writer and the remaking of "late antiquity": From H-I. Marrou's Saint Augustine (1938) to Peter Brown's Holy Man (1983)* Journal of Early Christian Studies, Høst 1998: 377-411
Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Walker, Joel, Thomas. (2006). *The legend of Mar Qardagh: Narrative and Christian heroism in late antique Iraq* Berkeley: University of California Press
- White, Monica. (2013). *Military saints in Byzantium and Rus, 900-1200* Cambridge:
Cambridge University Press.
- Woods, David. (1999). *The Passion (BHL 2122) and Miracles (BHL 2123) of St. Demetrius by Anastasius the Librarian* hentet fra
<https://www.ucc.ie/archive/milmart/BHL2122.html> (Sist lastet inn 10.5.18)

Vedlegg

Fremmedordliste med definisjoner

Fremmedord markert med kursiv i oppgaven.

Ahura Mazda- Zoroastrianismens hovedgud.

Autokrator- Gresk oversettelse av det latinske imperator, keisertittelen brukt før skiftet til baselios.

Baselios- Gresk for konge, brukt av Herakleios og senere keisere.

Casus Belli- Latin: Grunnlag for krig.

Comes- Romersk hederstittel, kunne inneholde både militær og administrativ kontroll over et område.

Cæsaropapisme- Et system der den religiøse autoriteten er underlagt den verdslige lederen.

Dux- En hederstittel med tilhørende administrativt ansvar for et område i Østromerriket.

Eran Catholikos- Den øverste lederen for de kristne i Perserriket, hovedsete i Dvin.

Farr- Armensk og persisk begrep for ære.

Heptalitt- De hvite hunerne, et nomadisk erobrerrike som etablerte seg i nordøstlige deler av Sasanidriket og vestlige deler av India.

Hippodrom- En arena der hesteløp og vognløp ble holdt, men også brukt til kamp mellom mennesker og dyr.

Jihad- Hellig krig innenfor islam.

Kush- Et annet navn på det heptalittiske riket, må ikke forveksles med riket ved Afrikas horn.

Mar- Syriansk ord for helgen, brukes ikke ulikt St.

Marzban- Guvernør, en som hersker på vegne av kongen i Persia.

Mithra- Zoroastrisk/Persisk guddom.

Mobad- Zoroastrisk prest.

Naxarar- Armensk adel, sterkt påvirket av persisk innflytelse.

Persarmenia- De persisk administrerte delene av Armenia

Shah- Konge på persisk.

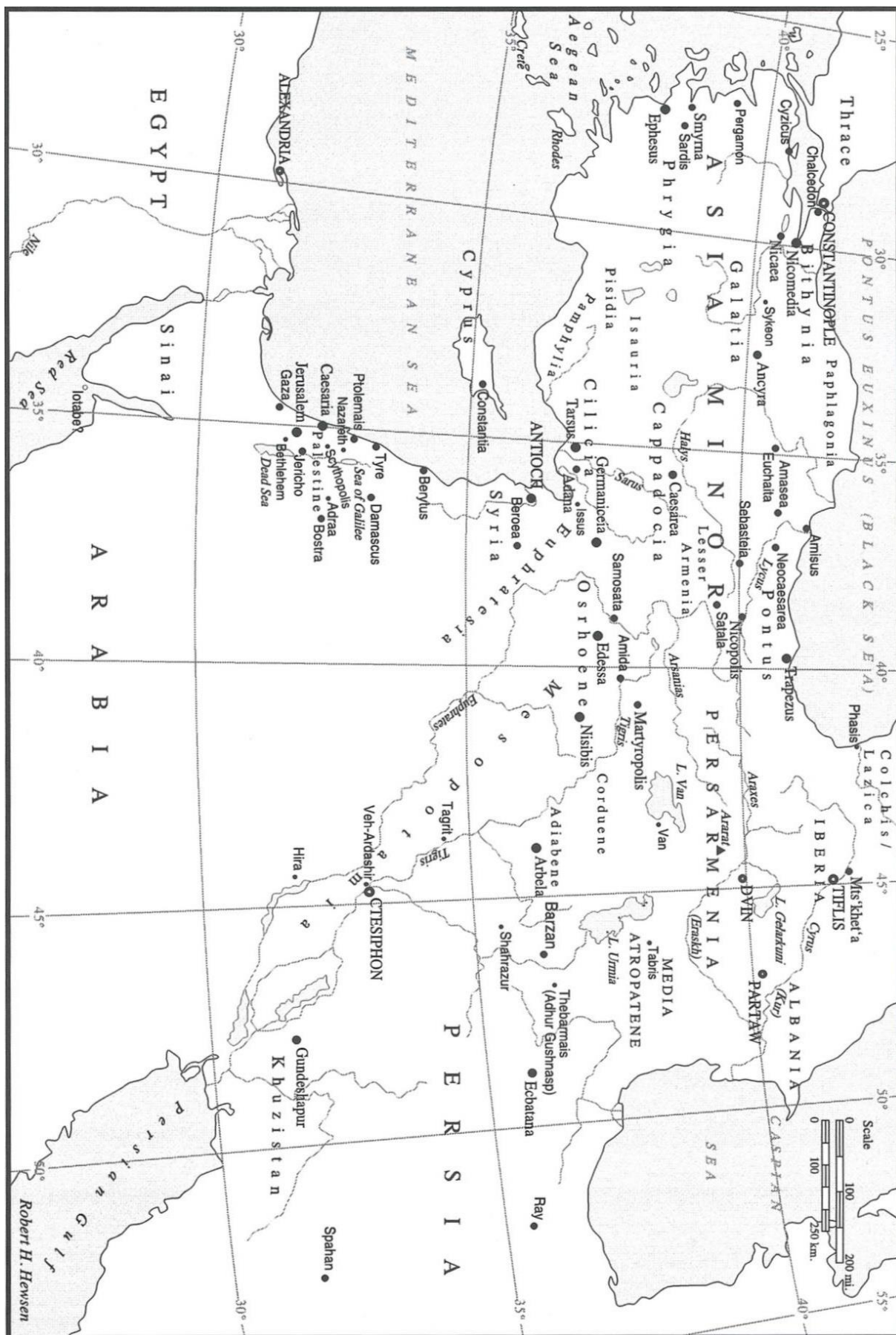
Shahanshah- Kongenes konge, tittel brukt av den sasanidske perserkongen for å symbolisere hans makt også over andre konger.

Stylitt- En form for kristen eremitt som fungerte som hellig mann, levde i mange år uavbrutt på toppen av en søyle.

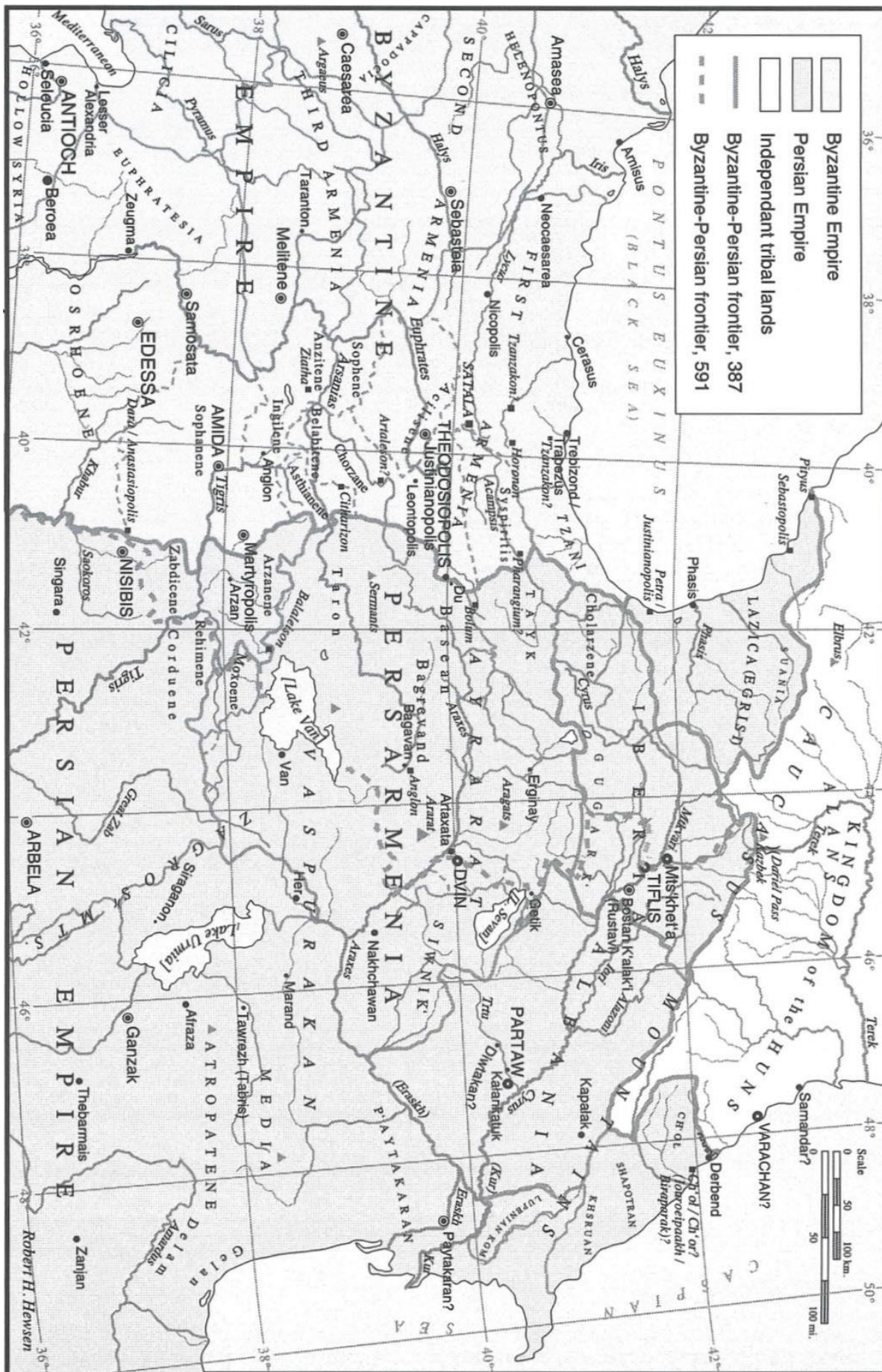
Tribun- Romersk administrasjon eller militærtittel. I senantikken brukt som hederstittel for militære ledere.

Zoroastrianisme- Den sasanidske statsreligionen. En dualistisk religion med fokus på flammetilbedelse. Også utbredt i Armenia og rikene rundt før kristningen på 300-tallet og ble tidvis presset på områder under sasanidene.

Østromerriket- Riket som gjensto etter 476, Balkan, Hellas, Egypt, Nord-Afrika og Anatolia samt deler av Mesopotamia og Armenia i det meste av oppgavens tidsrom. Brukes heller en det ofte synonyme begrepet Bysants.

Kart 1. Østromerrikets og Perserrikets grenseområde. Greatrex & Lieu 2002: xxviii

Kart 2. Persarmenia med landegrenser. Greatrex & Lieu 2002: xxx

Tidsrom	Hellig Mann	Heroisk kriger	Amalgamering	Sentrale figurer
<p>Før Amalgameringen.</p> <p>Før år 500.</p>	<p>Et mellomledd mellom samfunnet og det guddommelige.</p> <p>Biskoper først og fremst geistlige oppgaver, samt noen administrative plikter.</p>	<p>Sekulær krigerskikkelse, knyttet til fysiske bragder, eller også arv fra hedenske guder.</p>	<p>Minimal amalgamering, de to arketyperne uten mye til felles.</p>	<p>Kirkefedre</p> <p>Stylitter</p> <p>Hedenske helter som Akilles og Aleksander</p>
<p>Tidlig Amalgamering.</p> <p>502-506 for biskopen, mer diffust for krigeren.</p>	<p>Biskopens rolle til dels relatert til strategisk rolle. Bar-Hadad fungerer som oppmuntrende skikkelse og forhandler. Biskop Johannes av Amida skal ha hatt visjoner og strategiske råd.</p>	<p>Krigeren fortsatt en primært sekulær skikkelse som presenteres med fokus på sine bragder som kriger, rytter etc. Sakrale elementer som relikvier og visjoner figurerer også.</p>	<p>Startsfasen av amalgameringen, de to arketyperne brer seg ut i hverandres retning. Biskopens rolle militariseres, krigerens tilknytning til kristendom understrekes.</p>	<p>Bar-Hadad</p> <p>Johannes av Amida</p> <p>Smbat Bagratuni</p>
<p>Amalgameringens hovedfase.</p> <p>Kontinuerlig gjennom perserkrigene for biskopen i grenseområdet. Krigerens utvikling vanskeligere å spore direkte, trolig gjennom samme periode.</p>	<p>Biskoper får et økt militært ansvar. Biskop Thomas bygger opp en festning, soldater utnevnes som prester, menn med praktisk erfaring som Eutykian oppnevnes til biskop.</p>	<p>Krigeren kan presenteres som helgen, og i direkte kontakt med Gud. Både gjennom visjoner og konvertering via en hellig mann. Krigeren er fortsatt aktiv og sloss på vegne av Gud mot hedendom.</p>	<p>Amalgameringen er tydeligere. Hellige menn får større militære plikter i grenseområde. Samtidig kan en kriger bli helgen, og ikke forlate sitt krigerske liv, men kjempe for Gud.</p>	<p>Thomas av Amida</p> <p>Eutykian</p> <p>Mar Qardagh</p>
<p>Senere amalgamering.</p> <p>Ca 610-630</p>	<p>Den hellige mann representert med en martyr kan nå fremstå i direkte strid i ledtog med kristne i nød. Helgener som St. Demetrios legger grunnlaget for militærhelgenen.</p>	<p>Krigeren, som representert med Herakleios som figurerer som kriger, men også knyttes til relikvier som Kristi Kors, og til det nye begrepet hellig krig.</p>	<p>Amalgameringen har utviklet seg så langt at hellige menn kan representeres som krigere i sin egen rett, og krigere knyttes eksplisitt til det hellige og relikvier. Man kan omtale en sakralisert krigerskikkelse og den tidlige militærhelgenen.</p>	<p>St. Demetrios</p> <p>Keiser Herakleios</p>

Tabell 1. Amalgameringens faser visualisert enkelt i tabellformat.